

Forskelligheder og fællesskab 2008

Børnerådet

Forskelligheder og fællesskab 2008

Redaktion

Søren Gade Hansen,
Børnerådets sekretariat

Tekst og analyse

Anne-Julie Boesen Pedersen,
Børnerådets sekretariat.

Kvalitative interview

Anne-Julie Boesen Pedersen,
Børnerådets sekretariat.

Udgiver

Børnerådet
Vesterbrogade 35 A
1620 København V
Tlf. 33 78 33 03

Grafisk design

Oktan, Peter Waldorph

Tryk

Socialministeriet

ISBN: 87-90946-45-6

I. oplag oktober 2008
400 eksemplarer

Rapporten kan downloades
eller bestilles via www.brd.dk.
Rapporten er gratis. Dog betales
ved forsendelse et ekspeditions-
gebyr på 20 kr., og porto hvis
forsendelsen overstiger 15 kr.

Indhold

Forord / 5

Sammenfatning - nogle hovedpointer / 7

Introduktion til undersøgelsen / 11

Oplevelsen af forskelligheder / 13

Vi er alle forskellige / 13

Hvordan forskellige - elevernes oplevelse af klassen, det generaliserede billede / 13

Elevernes egen oplevelse af at skille sig ud / 16

At skille sig ud på godt og ondt - Ønsket om at være som de andre / 17

Forestillingen om hvad de andre tænker / 19

Accept af forskellighed / 20

Sammenfatning / 22

Fællesskaber / 23

Klassens fællesskab / 23

Flere fællesskaber / 24

Sammenfatning / 26

Fællesskabernes fælles - inklusion / 29

At være sød og sjov / 32

At være sig selv og ikke spille en anden / 32

At tale meget med de andre / 34

At holde sig til / 34

Tøj og udseende / 36

Interesser / 36

Køn / 38

Etnicitet / 40

Sammenfatning / 41

Fællesskaber der ikke er for alle - eksklusion / 45

Hvem og hvorfor / 47

Sammenfatning / 50

Anvendt litteratur / 53

Forord

...vi er alle sammen forskellige ik', men der er nogen, der er mere ens end andre'. Sådan fortæller Sanne os i et interview, da hun spørges til forskellighed i klassen. Men hvad er det for nogle karaktertræk, der gør, at børn oplever at skille sig ud fra de andre børn? Ønsker børn at være forskellige fra de andre børn, og oplever de en accept af det forskelligartede? Og hvordan spiller det forskelligartede ind i forhold til klassens fællesskaber?

Børnerådet taler børns sag og ønsker med denne undersøgelse at videregive børns perspektiv på, hvad det vil sige at være anderledes end klassekammeraterne set i relation til klassens fællesskaber.

I rapporten er det børnenes blik og erfaringer, der vægtes, og der indledes med børnenes oplevelse af forskelligheder, og herefter følger en belysning af klassens fællesskaber set med børnenes øjne. Også emnerne inklusion og eksklusion – hvilke forhold børnene oplever som betydningsfulde for, om man er med eller ikke er med i klassens fællesskaber – tages op i form af kapitler i rapporten.

Undersøgelsen bidrager med nogle vigtige budskaber til de voksne. De børn, der oplever sig selv som anderledes end de andre, fortæller os, at det ikke er rart: Eksemplerne, de giver, er typisk negativt betonet, de oplever i mindre udstrækning tolerance over for forskelligheder, og de ikke har noget ønske om at skille sig ud, men tværtimod et ønske om at være som de andre.

Undersøgelsen fortæller os også, at det ikke bare er sådan uden videre at være med i fællesskaberne; det kræver initiativ, man skal holde sig til, man skal gide noget, og man skal ikke være stille.

Man skal være sig selv, for *Det kommer man bare længst med* fortæller Mads, men samtidig er det ikke alt, der anerkendes på lige fod. Der ligger også et væsentligt budskab i, at mange børn oplever, at de ikke altid kan være sig selv, men til tider spiller en anden i skolen, hvilket børnene fortæller sker for at opnå respekt eller anerkendelse.

Børnerådet finder det vigtigt, at de voksne er opmærksomme på, at det er en krævende opgave for børn at være med i fællesskaberne i skolen, og at der er en gruppe børn, som på negativ facon oplever at skille sig ud fra klassekammeraterne.

Tak for en stor indsats og godt samarbejde til lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole Jette Kofoed og lektor Charlotte Palludan, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole og medlem af Børnerådet. Også en stor tak til sekretariatsleder i Skolestyrelsen Pernille Halberg Salamon, Birgitte Degnegaard fra Integrationsministeriet, professor Niels

Egelund, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole og medlem af Børnerådet samt ph.d-stipendiat ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole Helle Rabøl Hansen for kommentarer til undersøgelsens spørgeskema og resultater. Og ikke mindst en stor tak til alle de børn, der via deres deltagelse har gjort denne undersøgelse mulig.

Charlotte Guldborg
Børnerådets formand

Sammenfatning - nogle hovedpointer:

Oplevelsen af forskelligheder

- Eleverne i 6. klasse oplever i udgangspunktet hinanden som ganske forskelligartede, men ikke alle karaktertræk vægtes lige. Det er særligt det at være dygtig i skolen, at spille sej og at gå op i sit tøj, der synes at blive bemærket som forskelligartet ved klassekammeraterne. Også kønnet bemærkes som en væsentlig forskel. Anden etnisk baggrund og religion forekommer umiddelbart at være forskelle, der ikke i særlig høj grad betragtes som forskelligheder, men en opdeling viser, at børn med anden etnisk baggrund end dansk har en oplevelse af disse forhold som langt mere betydningsfulde forskelle end børn med dansk baggrund. Vi ved fra andre undersøgelser, at de forskellige kategorier ikke kan betragtes isoleret set, men som en sammenblanding, hvor de forskellige kategorier kan underkende, overdrive og ophæve hinanden, hvilket man skal være opmærksom på.
- Ikke alle børn oplever i lige grad selv at være anderledes; en tredjedel af eleverne oplever ofte eller altid, at de skiller sig ud fra klassekammeraterne, og denne gruppe synes at trives mindre godt i skolen end de øvrige.
- Ved holdningen til at ligne de andre ses der store forskelle mellem dem, der har givet udtryk for, at de oplever sig selv om anderledes, og dem der ikke har; dem, der oplever sig selv som anderledes, har ikke noget ønske om at være det, men ønsker for de flestes vedkommende i stedet at være som de andre. Holdningen 'det er ok ikke at være som de andre' gør sig især gældende hos dem, der i udgangspunktet ikke oplever, at de skiller sig ud.
- Der opleves generelt en bred accept af hinandens forskelligheder, men denne tolerance opleves i mindre grad af dem, der oplever at skille sig ud fra de andre eller som har en forestilling om, at klassekammeraterne ofte finder dem anderledes.
- Det er i det store hele ikke rart at være forskellig fra de andre. De konkrete eksempler, eleverne giver på, hvordan de er anderledes, har en negativ eller uønsket karakter. De, der oplever sig selv som anderledes, giver udtryk for, at de ikke ønsker at være det, men vil derimod gerne være som de andre, de oplever i større omfang end de øvrige, at klassekammeraterne ikke kan lide dem, som de er, de er mindre glade for skolen, og færre blandt denne gruppe synes, at de lærer meget i skolen og de oplever mindre tolerance over for forskelligheder end de øvrige.

Fællesskaber

- Knap hver tredje svarer, at de er med i én gruppe – og det er især pigerne – mens lidt flere svarer, at de er med i flere grupper. At have et tilhørsforhold til flere grupper på

samme tid forekommer generelt ikke uproblematisk, blandt andet fordi man skal følge med i, hvad der foregår i grupperne, og fordi grupperne karakteriseres ved forskellige fællestrekk, hvilket indebærer, at man ikke bare uden videre kan være en del af både det ene og samtidig det andet. Det er altså ikke bare sådan lige at være med i en gruppe, tværtimod er det en krævende opgave.

Fællesskabernes fælles – inklusion

- Ses der på det overordnede billede, vægter eleverne ved venskaber, at man er sød og sjov, at man er sig selv, og at man er talende eller udadvendt. Disse kategorier ses også blandt elevernes egne eksempler på, hvad der er vigtigst for at få venner i klassen, ligesom det at gå op i sit tøj eller udseende og have de samme interesser gør. Det er både piger og drenge, der fortæller, at tøj eller udseende har betydning. Flere af de eksempler på fælles interesser, der gives i interviewene, synes at være kønsopdelt, men det ses også, at nogle interesser eller aktiviteter er begyndt at samle både piger og drenge.
- Hver tredje giver udtryk for, at de nogle gange eller oftere ikke kan være sig selv i klassen, og størsteparten mener, at nogle stykker eller flere i klassen 'spiller en anden'. Eleverne har en opfattelse af, at dem der spiller en anden, gør det for at opnå anerkendelse – hvilket altså omvendt set betyder, at der er nogen, der i udgangspunktet nok ikke er så anerkendt, som den 'de er'. Eleverne lægger stor vægt på, at man er sig selv, og de forklarer, at det kommer man længst med, samt at så kommer man i den 'rigtige' gruppe. Dette krav om, at man skal være sig selv virker noget paradoksalt, da det altså handler om at være sig selv på en anerkendelsesværdig måde.
- Mere end halvdelen af eleverne oplever, at der er én eller flere i klassen, der prøver at bestemme meget over de andre. Det er typisk pigerne, der oplever, at der er én eller flere bestemmende personer i klassen. Man kan ikke bare vælge at være en af dem, der har noget at skulle have sagt; der er dem der 'bare' har det, og så dem der prøver at have det. Det er ikke så åbenlyst, hvilke normer der er status- eller anerkendelsesgivende – eleverne har svært ved at sætte fingeren på, hvad det er, der gør nogle til de dominerende, men de nævner fx karaktertræk såsom initiativrighed, det at ville noget og at gå op i udseende eller tøj.
- Køn synes også at spille en rolle i forhold til inklusion i klassens fællesskaber. I interviewene fortæller eleverne om klare opdelinger mellem piger og drenge, men samtidig fremgår det, at 6. klasse synes at være en periode, hvor der sker et skift i forhold til at være sammen på tværs af køn; i modsætning til tidligere begynder nogle, at være sammen drenge og piger, og det fortælles også, at det ikke opleves så problematisk som tidligere at være venner på tværs af køn.
- Både i spørgeskemaundersøgelsen og i interviewene fortælles, at etnicitet ikke er særlig betydningsfuldt i forhold til venskaber. Men observation af klasserne i frikvartererne og optegninger af klassens grupperinger på papir under interviewene viser, at etnisk baggrund

eller nationalitet alligevel kendetegner flere af gruppeopdelingerne. Elevernes umiddelbare forklaringer på, hvorfor det forholder sig sådan, lyder på fælles sprog, kendskab fra nabolaget, og at det kan være lidt svært at være venner, hvis forældrene ikke taler dansk, fordi det besværliggør at lave aftaler, især inden børnene havde deres egen mobiltelefon. Andre undersøgelser viser, at også skolernes fokus på etnicitet i deres politikker og praksis kan have indflydelse på, hvorvidt etnicitet spiller en rolle blandt eleverne.

Fællesskaber der ikke er for alle – eksklusion

- Ikke alle er med i klassens fællesskaber. Mere end hver tiende har indtryk af, at der er mange, som ikke er med i klassens fællesskaber i frikvartererne. En tilsvarende stor andel på 12 pct. oplever selv, at de ikke er med i nogen grupper i klassen. Samtidig er det også mere end hver femte, der oplever nogle gange eller oftere, at det er svært at komme med i en gruppe, og knap tre ud af ti oplever i større eller mindre udtrækning at blive holdt udenfor af klassekammeraterne. Blandt dem, der oplever at være udenfor eller som finder adgangen til grupperne svær, er der flere, der oplever sig selv som forskellig fra de andre, og der er også sammenhæng til en ringere trivsel i skolen.
- En mindre andel, sammenlignet med tidligere, oplever at blive holdt udenfor af de andre i klassen, ligesom at det også sker mindre hyppigt. Eksempler på, hvorfor denne ændring er sket, er en øget opmærksomhed omkring betydningen af at være ekskluderet samt lærerens rolle.
- Elevernes svar til hvorfor de blev eller bliver holdt udenfor, lyder fx på humøret, tøjet, interesser, ikke at være udadvendt, anerkendelse eller position i klassen, at skille sig ud, forsøg på selv at ville bestemme over de andre/ andre i klassen der bestemmer eller gruppernes lukkethed eller logik.
- Knap halvdelen af eleverne har en opfattelse af, at der er nogen af klassekammeraterne, som holder sig selv udenfor, og i nogle af eleverne forklaringer på årsagen til, at man selv vælger at være udenfor, indgår det at ville noget (og gerne det samme som de andre) og omvendt ikke være stille eller uden initiativ og at det kan handle om frygten for at blive afvist. Der ses også en forestilling om, at det drejer sig om personer, der ikke har det så godt.

Samlet set er det svært at komme med et entydigt svar på, hvilke ting og karaktertræk der er på spil både i forhold til at skille sig ud og til at være med i klassens fællesskaber. Der er visse karaktertræk, der går igen, fx at man går op i sit tøj, at man deler interesser, at man ikke er stille, men holder sig til, at man gider noget og tager initiativ. Men man skal være opmærksom på, at disse ting og karaktertræk ikke kan betragtes isoleret, da der er tale om et samspil mellem kategorierne og i øvrigt kan man ikke bare vælge at tilegne sig disse forhold, man skal nemlig gøre det på den 'rigtige' måde.

Introduktion til undersøgelsen

Denne rapport bygger på en spørgeskemaundersøgelse i Børnerådets Børne- og Ungepanel i efteråret 2007, hvor panelet bestod af ca. 1100 elever i 6. klasse. Resultaterne fra denne undersøgelse er såvel suppleret som uddybet via interview med syv elever fra 6. klasse på to forskellige skoler samt observation af klassen i frikvartererne. Se i øvrigt metodeappendiks.

Den kvalitative undersøgelse

Interview

- Skole 1 Fokusgruppeinterview med Ferial og Sanne.¹
Fokusgruppeinterview med Sigurd og Ibrahim.
- Skole 2 Fokusgruppeinterview med Frederik, Mads og Sebastian.

Baggrundsoplysninger fra den kvantitative undersøgelse.

- Køn** En meget ligelig fordeling af køn; 51 pct. piger og 49 pct. drenge.
- Alder** 81 pct., og dermed størsteparten af respondenterne, er 12 år gamle. De fleste af de øvrige er 13 år (13 pct.) eller 11 år (5 pct.). Kun få af respondenterne er uden for denne aldersgruppe.
- Etnicitet** Vi har valgt at spørge til elevernes etniske baggrund via spørgsmål, der angår sprog, der tales i hjemmet². 92 pct. svarer, at der tales dansk det meste af tiden i hjemmet, mens 9 pct. angiver et andet sprog.
- Familietype** De fleste, nemlig ni ud af ti – bor sammen med søskende³, 6 pct. har søskende, men bor ikke sammen med dem, og de resterende 4 pct. angiver, at de ikke har nogen søskende. Mht. de voksne i hjemmet er det hyppigst forekommende, at eleven bor sammen med begge forældre, enten hele tiden (71 pct.) eller skiftevis hos hver (10 pct.). 10 pct. bor med den ene af forældrene, og denne er den eneste voksne i hjemme, mens 8 pct. bor sammen med den ene forælder og dennes kæreste/ ægtefælle. De øvrige elever, som tilsammen udgør én pct., bor hos plejeforældre, på institution eller hos 'andre'.

-
- 1 De interviewede elever optræder i rapporten med fiktive navne.
 - 2 Der findes ikke hverken en entydig definition eller operationalisering af begrebet etnicitet. I denne undersøgelse er det valgt, at følge en ofte benyttet måde at operationalisere etnicitet på, nemlig sprog talt mest i hjemmet. Det kan bemærkes, at det ikke er muligt at følge Danmarks Statistiks afgrænsning af begrebet, da dette indebærer spørgsmål om forældrenes fødeland og statsborgerskab, hvilket ikke er muligt for børn i den pågældende aldersgruppe at svare på.
 - 3 33 pct. bor sammen med ældre søskende, 35 pct. med yngre søskende og 22 pct. både og (ældre og yngre søskende).

Oplevelsen af forskelligheder

.....

Dette afsnit omhandler elevernes oplevelse af forskelligheder. Når man betragter, hvad der opleves som forskelligheder eller afvigelser, iagttages samtidig normen eller det der selvfølgelig bliver til som det normale. Forskellighed og normalitet forstås her som gensidigt konstituerende. Men i og med at der ikke eksisterer én overalt gældende norm, er det vigtigt at gøre sig klart, at en anskuelse af normalitet og afvigelser herfra må ske i relation til den pågældende kontekst for at være meningsfuld (Kofoed 2004). I dette tilfælde er konteksten 6. klasseelevers skolehverdag.

Vi er alle forskellige

Vi er ikke alle identiske, tværtimod er forskellighed et grundvilkår, hvilket eleverne i 6. klasse også synes opmærksomme på.

TABEL 1. *Synes du, at I er forskellige^A i jeres klasse?*

	Procent
Meget forskellige	23
Noget forskellige	44
Lidt forskellige	32
Slet ikke forskellige	1
I alt	100

Svarfordelingen på spørgsmålet om klassekammeraternes forskelligheder viser, at størsteparten ikke oplever klassen som en homogen størrelse, men snarere som individer der adskiller sig fra hinanden i temmelig høj grad; to tredjedele svarer 'noget' eller 'meget' forskellige. Hvad 'noget forskellige' dækker over, fortæller Sanne her i et interview (efter at hun også har valgt denne kategori som betegnende for graden af forskellighed i hendes klasse): *Det betyder, altså, vi er alle sammen forskellige ik', men der er nogen, der er mere ens end andre. Der er altså nogen, der skiller sig mere ud end andre, eller der er i hvert fald nogle former for forskellighed, der bemærkes mere end andre.*

Hvordan forskellige – elevernes oplevelse af klassen, det generaliserede billede

For at få et generelt billede af hvilke former for forskellighed der er på spil, når man går i 6. klasse i Danmark, har vi i spørgeskemaundersøgelsen spurgt eleverne til dette. For at indkred-

4 Spørgeskemaet indeholdt følgende introduktion til forskellighed: I en klasse er alle ikke ens, men det kan være forskelligt, hvordan man oplever eller tænker over forskelligheder. Man kan have forskellig personlighed, væremåde eller andet. De næste spørgsmål handler om at være forskellig eller at skille sig ud i forhold til de andre i klassen.

se de relevante og vedkommende kategorier i et 6. klasseperspektiv er størsteparten af kategorierne, der fremgår af tabel 2, valgt ud fra eksplorative interview med elever i 6. klasse.

TABEL 2. *Synes du, at der er en eller flere i din klasse, som er forskellig fra de andre, fordi de:*

	Slet ikke eller lille smule	Noget	Meget eller rigtig meget
Er meget dygtige i skolen	34 %	26 %	40 %
Er meget seje eller prøver at være meget seje	39 %	29 %	33 %
Ikke går op i deres tøj	47 %	26 %	27 %
Vil bestemme meget	46 %	28 %	26 %
Bander meget	51 %	23 %	26 %
Laver meget ballade	51 %	24 %	25 %
Driller	53 %	25 %	22 %
Er forkælede	56 %	23 %	21 %
Er meget temperamentsfulde/ hidsige	52 %	27 %	21 %
Får lov til flere ting end de andre i klassen	55 %	24 %	20 %
Praler	57 %	23 %	20 %
Er meget følsomme og hurtigt bliver kede af det	58 %	24 %	18 %
Er underlige	63 %	19 %	18 %
Ikke er sig selv/ spiller en anden	61 %	22 %	17 %
Er meget stille	62 %	22 %	16 %
Ikke har de samme ting som de andre	52 %	32 %	16 %
Ikke har samme interesser, som resten af klassen	51 %	35 %	14 %
Ikke taler meget med de andre	69 %	18 %	14 %
Ikke holder sig til i klassen	68 %	19 %	13 %
Ikke er dygtige i skolen	65 %	23 %	13 %
Er kraftige eller tykke	73 %	16 %	11 %
Har en anden etnisk (udenlandsk) baggrund	79 %	13 %	9 %
Har en anden religion	80 %	12 %	8 %
Har et handicap, fx stammer eller er ordblinde	85 %	9 %	6 %
Har et handicap, fx er i kørestol eller på andre måder har svært ved at bevæge sig	89 %	6 %	5 %
Har et handicap, fx har svært ved at se eller høre	89 %	8 %	3 %

Det generelle billede viser, at flest vægter det at være meget dygtig i skolen, at være eller spille sej, ikke at gå op i sit tøj og at ville bestemme meget, som forhold der opleves som anderledes hos klassekammeraterne. Også det at få lov til flere ting end de andre, at spille en anden og at drille synes at være parametre, der differentierer, når det gælder afvigelser fra normerne.

Til gengæld er det kun få, der nævner religion, etnisk baggrund og forskellige former for handicap samt overvægt, som forhold der betragtes som anderledes ved klassekammeraterne.

Angående de forskellige former for handicap kan placeringen tænkes at skyldes, at det er et mindretal, som har klassekammerater med disse karakteristika. Ved betydningen af anden etnisk baggrund og anden religion kan det bemærkes, at i to tredjedele af de klasser, der har deltaget i undersøgelsen, går der elever med anden etnisk baggrund end dansk⁵, og at vægtningen af i hvilken grad anden etnisk baggrund og anden religion betragtes som en forskellighed, adskiller sig væsentligt mellem klasser med og uden elever med anden etnisk baggrund end dansk; i klasser, hvor der går elever med anden etnisk baggrund end dansk, vægtes betydningen af etnisk baggrund og af religion i forhold til forskellighed højere. På samme vis viser en sammenligning, at elever med anden etnisk baggrund end dansk oplever anden etnisk baggrund og religion som en langt mere betydningsfuld forskellighed end børn med dansk baggrund⁶, se tabel 3 og 4.

TABEL 3. *Synes du, at der er en eller flere i din klasse, som er forskellig fra de andre, fordi de har en anden etnisk/ udenlandsk baggrund:*

	Slet ikke	En lille smule	Noget	Meget	Rigtig meget	Total
Anden etnisk baggrund end dansk	27,1 %	27,1 %	12,5 %	6,2 %	27,1 %	100,0 %
Dansk baggrund	52,1 %	28,6 %	12,5 %	3,9 %	3,0 %	100,0 %

χ^2 -værdi: -0,490 og $p=0,000$

TABEL 4. *Synes du, at der er en eller flere i din klasse, som er forskellig fra de andre, fordi de har en anden religion:*

	Slet ikke	En lille smule	Noget	Meget	Rigtig meget	Total
Anden etnisk baggrund end dansk	41,7 %	14,6 %	16,7 %	12,5 %	14,6 %	100,0 %
Dansk baggrund	59,9 %	22,3 %	11,2 %	3,1 %	3,5 %	100,0 %

χ^2 -værdi -0,396, $p=0,004$

Der er altså stor forskel på, i hvilket omfang anden etnisk baggrund end dansk og religion har betydning for, om man opfattes som anderledes blandt børn med henholdsvis dansk og anden etnisk baggrund; børnene med dansk baggrund synes ikke at tillægge etnicitet særlig stor betydning sammenlignet med de børn, der selv tilhører minoritetsgruppen med anden etnisk baggrund end dansk, som oplever anden etnisk baggrund som en langt mere betydningsfuld forskellighed.

En anden klassisk kategori, der også spiller ind, er køn. Denne kategori er ikke taget med i denne del af spørgeskemaundersøgelsen, men i andre dele og derfor omtales køn også andre

5 Etnisk baggrund er operationaliseret via sprog mest talt i hjemmet, se også Introduktion til undersøgelsen.

6 Ved de øvrige parametre er det kun betydningen af at være 'underlig', som adskiller sig i oplevelsen hos elever med henholdsvis dansk og anden etnisk baggrund; at være underlig vægtes højest af elever med dansk baggrund.

steder i rapporten. Det skal dog her bemærkes, at kønnet opleves som en meget betydningsfuld forskel. Et eksempel herpå er, at Ibrahim meget prompte svarer 'Ja, drengene og pigerne' da han i et interview spørges til, om han synes, at de er meget forskellige fra hinanden i klassen.

Elevernes egen oplevelse af at skille sig ud

Vi har også spurgt eleverne til deres syn på dem selv med hensyn til at skille sig ud.

TABEL 5. *Synes du selv, at du er anderledes eller forskellig fra de andre i klassen?*

	Procent
Altid	6
Ofte	25
Sjældent	45
Aldrig	24
I alt	100

En forholdsvis stor andel, nemlig knap hver tredje, oplever ofte eller altid at skille sig ud fra de øvrige. En sammenligning viser, at de elever, der oplever at skille sig ud fra de andre, er karakteriseret ved at være mindre glade for at gå i skole og i mindre grad synes, at de lærer meget i skolen sammenlignet med de øvrige. At dem, der oplever at adskille sig fra klassekammeraterne, samtidig synes, at trives i mindre grad i skolen, betyder omvendt set, at dem, der oplever at være ligesom de andre, trives bedre i skolen. En anden sammenligning viser, at dem, der selv har en oplevelse af, at de skiller sig ud, i mindre omfang end de øvrige tror, at klassekammeraterne kan lide dem, som de er, ligesom der også ses en sammenhæng ved, at de, der hyppigt oplever, at de skiller sig ud, oftere føler, at de ikke kan være sig selv i klassen og derfor spiller en anden.

I spørgeskemaundersøgelsen havde eleverne mulighed for at svare, om de oplever sig selv som anderledes end de andre eller ej og herefter skrive, på hvilken måde de synes, at de adskiller sig fra de andre. 337, og dermed lige knap halvdelen, giver her udtryk for at være forskellig fra de andre og giver også svar til på hvilken måde. Eleverne havde en skrivevariabel til rådighed. Da det vil være uoverskueligt at medtage alle svarene, og det heller ikke er muligt at samle dem i nogle få kategorier, da svarene er meget forskelligartede, gives der her nogle eksempler på børnenes svar på, hvordan de oplever at skille sig ud fra de andre:

- Dygtighed i skolen: fx *Får gode karakterer i skolen*
- Tøj og udseende: fx *De andre går meget op i mode, jeg går ikke i mærketøj, bruger ikke make up*
- Interesser: fx *Har andre interesser, den eneste der kan li' fodbold af pigerne, fordi jeg rider og går til kegler*
- At være stille: fx *'De fleste er nørdede og stille og det er jeg ikke', 'jeg er lidt stille og lidt mærkelig nogle gange', 'jeg er lidt forsigtig med hvad jeg siger, mens de andre bare siger hvad de vil', 'meget stille, lidt genert og venter på at nogle taler til mig...'*

- Humor: fx *Anden form for humor, mærkelig humor, har bedre humor end de andre,*
- Modenhed: fx *Jeg er mere moden og tør mere, jeg er meget sammen med de mindreårige, jeg er stadigvæk lidt barnlig, jeg synes at jeg er mere moden end de andre, sådan lidt mere 'teenager agtig'*
- Etnicitet: fx *Er tamiler, hudfarve, fra Somalia, jeg er lysebrun og har et andet navn'*
- Køn: fx *Jeg har mange drenge som bedste venner, ikke som de andre piger', 'jeg er mere drenge-pige, og går til drengesport'*
- Højde og drøjde: fx *'jeg er lille', 'jeg er meget lille i højden', 'er højere end de fleste' og 'Er kraftig', 'tyk'*
- Handicap: fx *Stammer, fordi jeg har høreapparater, jeg skeler*

Lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitetsskole Jette Kofoed beskriver i sin undersøgelse af in- og eksklusionsprocesser blandt børn i skolen, hvordan sociale kategorier blander sig og balanceres i forhold til hinanden, fx dygtighed i forhold til etnicitet, og at kategorierne kan gøres på forskellig vis, fx kan dygtighed overgøres, så man bliver til nørden (Kofoed 2005), og derfor skal ovenstående eksempler fra eleverne på, hvordan de selv oplever at skille sig ud, ikke betragtes som en entydig liste over, hvad der skal til for ikke at adskille sig, da der er tale om et samspil. Der er også en hel del af eleverne, der svarer overordnet (*Er mærkelig, jeg tænker anderledes, forskellig, jeg er bare anderledes, jeg er ikke særlig normal, jeg er lidt underlig*) og ganske mange (ca. 50) giver 'ved ikke'-svar (fx *'det ved jeg ikke men det føler jeg mig bare som, men ved ikke, om jeg er det', 'det kan jeg ikke rigtig forklare'*). At så mange – omtrent hver syvende – ikke kan forklare, på hvilken måde de føler sig forskellig fra de andre, kan måske sige noget om, at normerne ikke i alle tilfælde er så tydelige, men mere flydende. En anden mulig forklaring er, at eleverne ikke har sproget til at tale eller skrive om forskelligheder, hvilket kan tænkes at hænge sammen med, at det ikke er et særlig legitimt tema hverken i skolen eller i hjemmet – eller overordnet set i Danmark – sammenlignet med andre steder i verden.

At skille sig ud på godt og ondt - Ønsket om at være som de andre

De givne eksempler på, hvordan eleverne oplever at adskille sig fra deres klassekammerater (se afsnittet ovenfor), viser også, at nogle er positivt betonet, mens andre (og klart de fleste) har en negativ eller uønsket karakter. Ved de måder, som eleverne oplever at skille sig ud på, skal der altså sondres mellem en ønsket afstandstagen fra de øvrige og en uønsket. I et interview fortæller Sanne, hvordan hun positivt set ønsker at adskille sig, på visse karaktertræk i hvert fald:

Interview: *Synes I selv, at I er forskellige fra de andre i klassen?*

Sanne: *Altså, jeg synes ikke, at jeg er sådan en rigtig kedelig person.*

Interviewer: *Så det kan være meget positivt ikke at ligne de andre?*

Sanne: *Jeg vil ikke være ligesom alle andre, fordi det synes jeg ikke er sjovt.*

I spørgeskemaundersøgelsen er eleverne også blevet spurgt til, om de oplever det som positivt eller negativt at adskille sig fra de øvrige elever. Opdeles svarfordelingen på dette spørgsmål efter, om eleverne har afkrydset et spørgsmål, der lyder 'Jeg er ikke forskellig fra de

andre', ses der meget store forskelle. De elever, der oplever at være anderledes, giver i langt højere grad end de øvrige udtryk for et ønske om, at de gerne ville være som de andre. Fx er det kun 4 pct. af dem, der oplever sig selv som anderledes, der svarer, at de ikke ønsker at være som de andre i klassen, mens det er godt halvdelen af dem, der ikke oplever at skille sig ud, som svarer, at de ikke ønsker at ligne de andre, se tabel 6.

TABEL 6. *Er du glad for, at du er anderledes eller forskellig fra de andre:*

	Oplever ikke sig selv som forskellig fra de andre ⁷ (n=351)	Oplever sig selv som forskellig fra de andre ⁸ (n=307)
	Procent	Procent
Ja, jeg ønsker ikke at være som de andre i klassen	49	4
Hverken eller. Jeg er ligeglad.	10	32
Nej. Jeg vil gerne være som de andre i klassen	37	52
Jeg er ikke anderledes eller forskellig fra de andre i klassen	5	12
I alt	100	100

Dem, der oplever sig selv som anderledes, har altså ikke noget ønske om at være det, og omvendt set, så synes det lettere at give udtryk for en holdning om, at det er ok ikke at være som alle de andre, når man i forvejen føler, at man ikke adskiller sig.

Men hvorfor dette ønske om at være som de andre? I sin bog 'Tillykke' omtaler cand. psych. Pernille Hviid, at det ensartede har betydning i forhold til fællesskaberne. Titlen 'Tillykke' angår et udtryk, som børn bruger, fx når man har den samme trøje på eller siger det samme på samme tid, og ifølge Hviid er disse tilfælde eller situationer med til at markere og bekræfte tilhørsforholdet til kammeraterne (Hviid 1999). Samme mening fremstår, da Sanne i et interview spørges til tilhørsforhold til klassekammeraterne:

Interviewer: *Hvordan kan man vide, hvem man hører sammen med, og om man hører til i klassen eller i grupperne i klassen?*

Sanne: *Hvis dem man er sammen med, de er mest ligesom én selv.*

7 Variabel 'Jeg er ikke forskellig fra de andre' valgt.

8 Variabel 'Jeg er ikke forskellig fra de andre' ikke valgt.

Forestillingen om hvad de andre tænker

I spørgeskemaundersøgelsen er eleverne også blevet spurgt til, hvordan de tror, de andre i klassen opfatter dem i forhold til forskellighed.

TABEL 7. *Tror du, at de andre i klassen synes, at du er anderledes eller forskellig fra dem?*

	Procent
Altid	5
Ofte	18
Sjældent	26
Aldrig	9
Ved ikke	42
I alt	100

Bemærkelsesværdigt ved svarfordelingen er, at 42 pct. svarer, at de ikke ved, hvordan de andre i klasse tænker om dem med hensyn til forskelligheder. En forklaring kan være at mangfoldighed – som tidligere nævnt – muligvis ikke er et emne, som eleverne hverken taler særlig meget om eller kender meget til. En anden forklaring kan være, at det er et spørgsmål, som er meget svært at svare generelt på. I et interview fortæller Ferial og Sanne, hvordan de sidste år i 5. klasse lavede vennelister, og derigennem kendte hinandens rangering og placering også i forhold til forskelligheder (fx *de kedelige kom nederst*), men at de ikke kan svare på spørgsmålet generelt da:

Ferial: *Det var jo ikke alle, der lavede listerne*

Interviewer: *Så I ved slet ikke, hvor I ville være på de andres lister i dag?*

Ferial: *Det er forskelligt, kommer an på hos hvem det er, tror jeg.*

Det, Ferial giver udtryk for her, er, at normen og det forskelligartede som tidligere omtalt ikke er absolutte og ensartede størrelser, men relationelle og varierende. Samme mening fremstår, da Ferial og Sebastian spørges til, om der er noget, der er normalt: *'Det ved jeg ikke, fordi det er jo forskelligt, hvad folk synes er normalt'* og *'Alle er normal på sin egen måde'*. Men selvom der er forskellige opfattelser af det normale og det afvigende – og det måske er svært for eleverne at italesætte nærmere – synes det altså ingen hindring for at rangordne.

Hvis man sammenligner hyppigheden af henholdsvis I) hvor ofte eleverne selv oplever, at de skiller sig ud og II) hvor ofte de tror, at klassekammeraterne oplever dem som anderledes, ses der en tendens til at tro, at klassekammeraterne mere ofte oplever dem som forskellige end de selv gør, se tabel 8.⁹ Fx er det 40 pct. der svarer, at de tror, at klassekammeraterne

9 Det skal her bemærkes, at på grund af sammenlignelighed indgår 'ved ikke'-kategorien fra spørgsmålet om klassekammeraternes synspunkt ikke, og dermed er det kun 58 pct. af respondenterne, der indgår.

synes, at de ofte eller altid skiller sig ud, mens det kun er 31 pct. der selv synes, at de skiller sig ud i det omfang.

TABEL 8.

	Tror du, at de andre i klassen synes, at du er anderledes eller forskellig fra dem?	Synes du selv, at du er anderledes eller forskellig fra de andre i klassen
	Procent	Procent
Altid	8	6
Ofte	32	25
Sjældent	44	45
Aldrig	16	24
I alt	100	100

Selv om der således er forskel på hyppigheden, så er der sammenhæng mellem spørgsmålet om ens eget syn og ens opfattelse af de andres syn på ens forskelligheder, således at dem, der tit oplever sig selv som anderledes, samtidig tit oplever, at de andre tænker sådan om dem.

Accept af forskellighed

Tolerance over for hinandens forskelligheder indgik også som spørgsmål i spørgeskemaundersøgelsen.

TABEL 9. *Synes du, at I accepterer hinandens forskelligheder i jeres klasse?*

	Procent
Ja, det gør alle	19
Ja, det gør de fleste	62
Det gør nogle stykker	17
Det er der ingen, der gør	2
I alt	100

Umiddelbart viser svarene en udbredt accept overfor hinandens forskelligheder. Dog er det omvendt set næsten hver femte, der oplever, at det kun er nogle stykker eller ingen, som er tolerante over for forskelligheder. Det ses også, at elever der opfatter sig selv som forskellig fra de andre samtidig oplever, at færre er tolerante over for forskelligheder sammenlignet med de øvrige, se tabel 10.

TABEL 10. *Oplevelsen af accept af forskellighed opdelt efter om man oplever sig selv som forskellig fra de andre.*

	Synes du, at I accepterer hinandens forskelligheder i jeres klasse?				
	Ja, det gør alle	Ja, det gør de fleste	Det gør nogle stykker	Det er der ingen, der gør	I alt
Oplever ikke sig selv som forskellig fra de andre	24 %	61 %	14 %	1 %	100 %
Oplever sig selv som forskellig fra de andre	13 %	64 %	21 %	2 %	100 %

Endvidere ses der en sammenhæng ved, at dem, der har en forestilling om, at klassekammeraterne hyppigt finder dem anderledes, samtidig oplever, at det er et fåtal, der accepterer forskelligheder.

Pigerne synes at opleve en mindre tolerance over for forskelligheder, i hvert fald er det flere drenge end piger, der oplever, at forskellighed accepteres af alle.

Men hvordan har eleverne opfattet spørgsmålet om accept af forskellighed? For bedre at kunne forstå dette, blev emnet taget op i interviewene:

Interviewer: *Hvad betyder det, at man accepterer hinandens forskelligheder?*

Mads: *At man ikke holder udenfor, bare fordi man er anderledes. Så accepterer vi, at han er på den måde og lader ham være sammen med os.*

Sebastian: *Eller hvis han nu ikke kan lide fodbold, så holder vi ham ikke ude.*

Her forstås spørgsmålet om accept umiddelbart i en fællesskabskontekst; at man ikke ekskluderer på baggrund af forskelligheder. Et eksempel fra et andet interview viser dog, at der er grænser for den inkluderende holdning:

Interviewer: *Synes I, at forskellighed accepteres i jeres klasse?*

Ibrahim: *Ja, men altså hvis der kommer en helt kedelig én, og man prøver at sige noget sjovt, og han er den eneste, der ikke griner, har ingen humor og kan ikke li' sport osv. osv.*

Sigurd: *Så ville du ikke være ven med ham?*

Ibrahim: *Jeg ville gerne være venner ik', men jeg tror ikke, at jeg ville være så meget sammen med den person.*

Interviewer: *Okay, men du ville gerne være ven med ham?*

Ibrahim: *Ikke fordi jeg ville hade ham, bare at vi ikke havde de samme interesser, og så er det jo ikke sjovt at være sammen.*

Ibrahim giver her udtryk for, at han ikke ville have et negativt billede af en person, der skiller sig ud med hensyn til humor og sport, men at det vil have betydning i forhold til at være sammen.

Sammenfatning

Eleverne i 6. klasse oplever i udgangspunktet hinanden som ganske forskelligartede, men ikke alle karaktertræk vægtes i samme udstrækning. Det er særligt, det at være dygtig i skolen, at spille sej og at gå op i sit tøj, der synes at blive bemærket, som forhold der gør, at klassekammeraterne bliver opfattet som anderledes. Også kønnet bemærkes som en væsentlig forskel. Anden etnisk baggrund og religion forekommer umiddelbart at være forskelle, der ikke i særlig høj grad betragtes som forskelligheder, men en opdeling viser, at børn med anden etnisk baggrund end dansk har en oplevelse af disse forhold som langt mere betydningsfulde forskelle end børn med dansk baggrund.

Ikke alle børn oplever i lige grad selv at være anderledes; en tredjedel af eleverne oplever ofte eller altid, at de skiller sig ud fra klassekammeraterne, og denne gruppe synes at trives mindre godt i skolen end de øvrige. Elevernes egne konkrete eksempler på, hvordan de skiller sig ud, er meget forskelligartede og rummer blandt andet dygtighed i skolen, at gå op i sit tøj, at have andre interesser, at være stille, humor og modenhed. De eksempler, der gives på at være anderledes, skal ses ud fra, at kategorierne gøres på forskellig vis og blandes med hinanden, og der derfor ikke er tale om entydige forhold, men fælles for eksemplerne er, at de typisk er negativt betonet.

Ved holdningen til at ligne de andre ses der store forskelle mellem dem, der har givet udtryk for, at de oplever sig selv om anderledes, og dem der ikke har; dem, der oplever sig selv som anderledes, har ikke noget ønske om at være det, men ønsker for de flestes vedkommende i stedet at være som de andre. Holdningen 'det er ok ikke at være som de andre' gør sig især gældende hos dem, der i udgangspunktet ikke oplever, at de skiller sig ud. Det at ligne de andre synes af betydning i forhold til fællesskab; dem, man er sammen med, er mest ligesom én selv.

Der opleves generelt en bred accept af hinandens forskelligheder, men denne tolerance opleves i mindre grad af dem, der oplever at skille sig ud fra de andre, og af dem som har en forestilling om, at klassekammeraterne ofte finder dem anderledes.

Det er altså i det store hele ikke rart at være forskellig fra de andre; de konkrete eksempler, eleverne giver på, hvordan de er anderledes, har en negativ eller uønsket karakter. De, der oplever sig selv som anderledes, giver udtryk for, at de ikke ønsker at være det, men vil derimod gerne være som de andre, de oplever i større omfang end de øvrige, at klassekammeraterne ikke kan lide dem, som de er, de er mindre glade for skolen, og færre blandt denne gruppe synes, at de lærer meget i skolen, og endvidere oplever de en mindre tolerance over for forskelligheder end de øvrige.

Fællesskaber

Med denne undersøgelse ønskes at give et billede af, hvilken betydning det har at skille sig ud børn imellem, især med henblik på fællesskabet. Med til dette billede hører også oplevelsen af, hvordan klassens fællesskaber fungerer.

Klassens fællesskab

Spurgt til oplevelsen af om klassekammeraterne er flinke ved hinanden i klassen svarer størsteparten (78 pct.), at det er de fleste, og 16 pct. svarer, at det er alle. Et mindretal på 5 pct. har en anden oplevelse, idet de svarer, at hovedparten ikke er flinke ved hinanden, og en enkelt pct. mener, at ingen er flinke ved hinanden i klassen. Ligeledes giver størsteparten af eleverne udtryk for en opfattelse af, at det står rimelig godt til med sammenholdet i klassen, men svarene viser også, at det kun er hver fjerde, der synes, at det er rigtig godt, se tabel 11.

TABEL 11. Synes du, at I har et godt eller dårligt sammenhold i klassen?

	Procent
Meget godt	25
Rimelig godt	67
Rimelig dårligt	6
Meget dårligt	1
I alt	100

Men hvad betyder et 'rimelig godt' sammenhold? For at uddybe dette blev eleverne spurgt til dette i interviewene. Her fortæller nogle af eleverne, hvad de forstår ved et 'rimelig godt' sammenhold, da de bliver spurgt til, hvilken kategori de ville vælge som beskrivende for sammenholdet i deres klasse:

Ibrahim: Midt imellem.

Sigurd: Rimelig godt.

Interviewer: Hvad betyder rimelig godt?

Sigurd: Fordi vi ikke alle sammen er uvenner.

Interviewer: I er ikke alle sammen uvenner!?

Sigurd: Nej, vi kan godt spørge de andre om noget, om nogle opgaver eller et eller andet, og vi kan godt sige noget til dem uden at vi skal blive sure på hinanden. Vi kan godt snakke sammen.

Interviewer: Er det et rimelig godt sammenhold, I beskriver der?

Sigurd: Jeg synes nogenlunde.

Ibrahim: Når vi er sammen med grupperne og med pigerne, så kan vi sagtens samarbejde, så derfor.

Sebastian: *Det betyder, at vi er jo i de der grupper, men vi er stadig rimelig gode til at holde sammen.*

Mads: *De fleste kan godt fungere godt sammen, men vi gør det ikke hele tiden.*

Det 'rimelige' synes altså at dække over, at klassen er opdelt i grupper, og det derfor ikke er alle, der fungerer lige godt sammen hele tiden.

Flere fællesskaber

I spørgeskemaundersøgelsen blev eleverne ikke blot spurgt til klassens fællesskab betragtet som et hele, men også til grupperinger i klassen. Hvad en gruppe er for en størrelse, fortæller Frederik her i et interview: *En gruppe er fx, altså nogen man er meget sammen med. Nogle der er meget sammen og laver tit det samme.* I spørgeskemaundersøgelsen er eleverne blevet spurgt til klassens gruppeopdelinger.

TABEL 12. *Er jeres klasse opdelt i grupper i frikvartererne?*

	Procent
Ja, tidligere og nu	44
Tidligere, men mere blandet nu	41
Nej, sådan har det aldrig været	15
I alt	100

De fleste af eleverne giver udtryk for, at klassen i en eller anden grad er opdelt i mindre fællesskaber i frikvartererne, men også at dette ikke er statisk – godt fire ud af ti oplever, at grupperingerne er mindre faste nu end tidligere¹⁰. I nogle af interviewene fortæller børnene, at de må være indenfor i klasseværelset nu i frikvartererne, og at det betyder mindre opdeling i grupper, fordi alle er i samme rum, og også det, at de er blevet ældre, gør en forskel, fx i forhold til drenge og piger; det er ikke så problematisk længere.

TABEL 13. *Er du med i en eller flere grupper i jeres klasse i frikvartererne?*

	Procent
Ja, jeg er med i flere grupper	37
Ja, jeg er med i en gruppe	30
Nej, jeg er ikke med i nogen grupper	12
Vores klasse er ikke opdelt i grupper	21
I alt	100

¹⁰ Det skal bemærkes, at spørgsmålsformuleringen (tidligere og nu) gør, at det ikke kan udelukkes, at eleverne har opfattet spørgsmålet som havende en underliggende forventning om, at fravær er grupperinger er bedre, og at de har svaret derefter.

Spurgt til egen oplevelse af at være med i en gruppe i klassen i frikvartererne ses der en forskel ved, at der er flere piger end drenge, som vælger 'jeg er med i en gruppe', mens der er et flertal af drenge der vælger de øvrige svarkategorier¹¹.

Det fremgår også af tabel 13, at 37 pct. svarer, at de er med i flere grupper, hvilket giver indtryk af, at grupperne ikke er så faste, men at det er muligt at veksle imellem grupperne. En sådan veksling kan dog være problematisk af flere årsager:

Sanne: Man kan godt sådan være med i alle grupperne, men det bliver lidt svært at være med i denne her gruppe (peger på papir hvor klassens grupper er optegnet i løbet af interviewet), fordi så skal man tale om drenge og have alle de her ting. Så hvis man skal kunne være i alle de her grupper, så skal man have alle de rigtige ting.

Ferial: Og man skal også være sammen hele tiden for at følge med i, hvad der sker, interesser og ting og sådan.

Pigerne fortæller her, at man skal følge med i, hvad der foregår i gruppen, og derfor kan man ikke bare hoppe ind og ud af forskellige grupper. Det er altså ikke bare sådan lige at være med i en gruppe, tværtimod er det en krævende opgave. Det påpeges også, hvordan fællestræk ved de forskellige grupper varierer grupperne imellem, hvilket besværliggør bevægelsen mellem flere grupper. At der ofte er tale om et 'enten eller' og ikke et 'både og', når det handler om at være med i forskellige grupper i klassen, ses også i Kofoeds undersøgelse af in- og eksklusionsprocesser i skolen (Kofoed 2004).

Vekslingen mellem forskellige grupper kan også være ufrivillig og kortvarig, og kan skyldes, at de sædvanlige ikke er til stede:

Ferial: Det betyder, at det er sådan lidt forskelligt, for der er også nogen, der skifter hinanden ud. Fx hvis den, de plejer at gå sammen med i den ene gruppe, ikke er der, så kommer de hen til os, fordi de ikke har andre at være sammen med.

Interviewer: Kan man godt det, altså sådan veksle?

Ferial: Det kan man jo godt. Men vi synes måske, det er lidt irriterende, at de sådan bruger os.

Interviewer: Hvad mener du med 'bruger os'?

Ferial: Altså, når de andre ikke er der, så er det okay at være sammen med os, men når så de andre er der, så gider de ikke.

Det er altså ikke altid helt uproblematisk sådan at bevæge sig fra en gruppe til anden. Dog er der nogen, der adskiller sig fra dette billede. I et af interviewene omtales en pige, som på uproblematisk vis bevæger sig mellem flere grupper i klassen, men i sammen moment fortæller, at der er nok kun en af den slags; det er altså ikke 'normalen'/ en undtagelse (se også Kofoed 2004).

¹¹ Denne sammenhæng er dog ikke nogen stærk sammenhæng.

Når eleverne fortæller om gruppernes fællestræk, viser det, at trods ligheder og mangfoldighed er der noget, der tæller mere end andet i forskellige sammenhænge; i beskrivelsen af nogle grupper fremhæves nationalitet, ved andre køn, eller de stille, de modne mv. At det trods ligheder varierer, hvad der gøres relevant ved beskrivelsen af klassekammeraterne, omtales af blandt andre Kofoed og lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitets-skole Dorthe Staunæs, som påpeger, at de forskellige kategorier ikke kan betragtes isoleret set, men som en sammenblanding – også betegnet intersektionalitet – hvor de forskellige kategorier kan underkende, overdrive og ophæve hinanden (Kofoed 2005 & Staunæs 2004). At grupperne karakteriseres ved forskellige karaktertræk indebærer også, at det varierer, hvad der skal til for at blive 'optaget', fx fortæller Ferial her, da hun spørges til, hvad en ny pige i klassen skulle gøre:

Ferial: Det kommer an på, hvor hun er fra. Hvis hun er fra Albanien, ville hun nok komme i den første gruppe og ellers ville hun komme i vores. Vi tager sådan alle ind i gruppen, men de andre de går bare rundt sammen.

Elevernes fortælling om klassens grupper indeholder en måde at forholde sig, der inkluderer et 'os' og 'dem' – man er enten som den ene gruppe eller som den anden – hvilket ses af eksemplerne overfor, men også her hvor Sanne fortæller: *Ja, og de holder også hemmeligheder og sådan noget. Så når man kommer nogle gange, så vil de ikke sige hvad de snakker om. Så derfor går vi ikke sammen med dem, ...*. Sondringen mellem 'os' – dem jeg er ligesom – og 'de andre' – dem jeg ikke er ligesom – indeholder henholdsvis tilknytning og afstandstagen (Kofoed 2004), og ses også i fortællingen om drenge og piger:

Interviewer: Hvorfor siger I, at de (pigerne) er kedelige?

Ibrahim: De har ikke nogen humor.

Interviewer: De har ikke nogen humor?

Sigurd: De har ikke den samme humor som os i hvert fald.

Ibrahim: Nej, de sidder bare og snakker med hinanden.

Også pigerne fortæller om adskillelse mellem drenge og piger. I et interview fortæller Ferial og Sanne, at der er nogle piger, der leger på gangene, hvor drengene også leger, men at de ikke leger sammen, og da de spørges til hvorfor, svarer Ferial, at det er fordi, der er nogle af drengene, der er sådan lidt dumme, og forklarer dette yderligere ved, at drengene synes, at drenge og piger sammen er ulækkert.

Sammenfatning

Klassens sammenhold opleves hovedsageligt som rimelig godt, og det 'rimelige' synes at dække over, at klasserne er gruppeopdelt, og det derfor ikke er alle, der fungerer lige godt sammen hele tiden. Langt de fleste – 85 pct. – oplever deres klasse som gruppeopdelt, heraf giver halvdelen udtryk for, at grupperne ikke er så faste som tidligere. Knap hver tredje svarer, at de er med i én gruppe – og det er især pigerne – mens lidt flere svarer, at de er med i flere grupper. At have et tilhørsforhold til flere grupper på samme tid indebærer en veksling

mellem grupperne, og en sådan veksling forekommer generelt ikke uproblematisk, blandt andet fordi man skal følge med i, hvad der foregår i gruppen, og fordi grupperne karakteriseres ved forskellige fællestræk, hvilket indebærer, at man ikke bare uden videre kan være en del af det ene og samtidig det andet; det er et 'enten eller' og der synes at herske en 'os' og 'dem' logik grupperne imellem. Gruppernes forskellige fællestræk betyder også, at det varierer, hvad der skal til for at være med eller blive 'optaget' i de forskellige grupper.

Fællesskabernes fælles – inklusion

Med denne undersøgelse ønskes der også svar på, hvordan det forskelligartede spiller ind i forhold til klassens fællesskaber; hvilke karaktertræk der har betydning for inklusion blandt elever i 6. klasse. Én ting er, hvilke former for forskellighed børnene bemærker ved deres klassekammerater (jf. afsnittet Oplevelsen af forskelligheder), en anden ting er, om det betyder noget for, om man kan være venner. Hvad en ven er, fortæller Mads her: *Venner, det er sådan nogen, som man har det godt med, og som man også ser i fritiden.* Tidligere i rapporten er det omtalt, at dem, man er sammen med, er mest ligesom en selv, men også at klasserne er opdelt i grupper med forskellige fællestræk, at de sociale kategorier blandes og gøres på forskellig vis og ikke kan betragtes isoleret, samt at der eksisterer en 'os' og 'dem'-logik grupperne imellem. Derfor er det også svært at lave en samlet liste over, hvad det kræver at blive inkluderet, da det vil variere grupperne (eller vennerne) i mellem, og det, der gøres relevant, er kombinationen eller sammenblandingen af kategorierne og hvordan disse gøres. Tabel 14 nedenfor, som viser elevernes svar til spørgsmålet om, hvad der er vigtigt for at få venner i klassen, er altså et meget generelt og overordnet billede.

TABEL 14. *Synes du, at det er vigtigt for at få venner i klassen, at man*¹²

	Slet ikke eller lille smule	Noget	Meget eller rigtig meget
Er sød	15 %	16 %	69 %
Er sjov	21 %	22 %	58 %
Er sig selv/ at man ikke spiller en anden	38 %	24 %	38 %
Taler meget med de andre	32 %	30 %	38 %
Ikke driller	48 %	23 %	30 %
Ikke vil bestemme meget	44 %	27 %	29 %
Går op i sit tøj	50 %	22 %	29 %
Ikke praler	49 %	24 %	27 %
Er dygtig i skolen	50 %	26 %	24 %
Holder sig til i klassen	45 %	31 %	24 %
Ikke er meget sej eller prøver at være meget sej	49 %	28 %	22 %
Ikke er underlig	53 %	26 %	21 %
Ikke laver meget ballade	55 %	24 %	21 %
Ikke er meget temperamentsfuld/ hidsig	55 %	25 %	21 %
Har samme interesser, som resten af klassen	51 %	30 %	19 %
Ikke har et handicap, fx er i kørestol eller på andre måder har svært ved at bevæge sig	70 %	13 %	17 %
Ikke bander meget	61 %	23 %	16 %
Ikke er meget stille	61 %	23 %	16 %
Ikke er meget følsom og hurtigt bliver ked af det	63 %	22 %	15 %

12 De parametre, der indgår i tabellen, er valgt på baggrund af sonderende interview, og er langt hen ad vejen de samme som ved spørgsmålet 'Synes ud, at der er en eller flere i din klasse, som er forskellig fra de andre, fordi de...', se afsnittet Oplevelsen af forskelligheder.

	Slet ikke eller lille smule	Noget	Meget eller rigtig meget
Ikke har et handicap, fx har svært ved at se eller høre	71 %	14 %	15 %
Ikke er kraftig eller tyk	69 %	17 %	15 %
Ikke har et handicap, fx stammer eller er ordblind	73 %	13 %	15 %
Ikke er forkælet	64 %	23 %	13 %
Ikke får lov til flere ting end de andre i klassen	67 %	21 %	12 %
Ikke er forskellig fra de andre i klassen/ at man minder om de andre	64 %	25 %	11 %
Ikke har en anden etnisk (udenlandsk) baggrund	74 %	14 %	11 %
Ikke har en anden religion	76 %	13 %	10 %
Har de samme ting som de andre	65 %	25 %	10 %
Ikke er meget dygtig i skolen	68 %	21 %	10 %

Det, de fleste oplever som meget betydningsfuldt for at knytte venskaber, er, at man er sød, sjov, at man er sig selv og taler meget med de andre. Andre typiske betydningsfulde kategorier er, at man ikke driller, ikke vil bestemme meget, at man går op i sit tøj og ikke praler. I den anden ende af skalaen er det færrest, der oplever, at mangel på besiddelse af de samme ting som de andre, religion og etnisk baggrund¹³ er til hinder for at knytte venskaber i klassen.

Sammenlignet med billedet af hvilke former for forskellighed, der bemærkes ved klassekammeraterne (se afsnittet Oplevelsen af forskelligheder), ses der både sammenfald og forskelle. Fx synes det at gå op i sit tøj og at tale meget med de andre både at være noget, der bemærkes ved hinanden og vægtes i forhold til at få venner, mens det at være meget dygtig i skolen vægtes som en måde at være forskellig på, men forekommer ikke i samme grad at være en hindring for at blive inkluderet.

Der ses en del forskelle mellem oplevelsen af, hvad der vægtes ved venskaber hos henholdsvis elever med dansk og anden etnisk baggrund samt mellem drenge og piger. Det ikke at være meget stille og ikke at være meget temperamentsfuld gives begge mere betydning hos elever med dansk baggrund. Pigerne vægter betydningen af at være sød og at være sig selv/ ikke spille en anden højere end drengene, mens drengene vægter mange af de øvrige parametre højere end pigerne, fx hvilke interesser man har, om man er anderledes end de andre, om man går op i sit tøj, hvilken etnisk baggrund man har, om man er meget stille, hvilke ting man har m.fl.

I spørgeskemaundersøgelsen havde eleverne mulighed for at skrive, hvad de oplever som det vigtigste for at få venner i klassen. Flere af de forhold, der vægtes højt i det generelle billede

13 Der ses ingen signifikant forskel her, når der opdeles efter etnisk baggrund, sådan som tilfældet var ved spørgsmålet om anden etnisk baggrund opleves som en forskellighed, se afsnittet Oplevelsen af forskelligheder.

(fx at være sød og sjov, at være sig selv og at man er udadvendt), ses også som typiske besvarelser blandt børnenes egne kommentarer:

- *Sød: At være sød ved hinanden, sød og sjov (ofte nævnt kombination), at ikke være dum over for de andre, at man er rar, at man er sød og er kærlig, at man er sød og ikke driller, at man ikke mobber, at være flink, at være sød og god ved andre, at man er venlig*
- *Humor/ sjov: At have humor, Humor helt klart man skal ikke være ked hele tiden, være sjov, nok at man har et godt humør, sjov.*
- *Være sig selv: At de selv er, som de er, at man bare er sig selv, at man er den man er og ikke spiller en anden, at man ikke spiller sej, at man ikke skal prøve at lade som om man er en anden.*
- *Talende og åben: At begynde at snakke med andre, at kunne tale med dem alle, at man er åben, at man er imødekommende og ikke bare går for sig selv, at man snakker sammen, at man tør snakke med alle, at man spørger, at man taler med folk, at socialisere sig, at være udadvendt.*
- *Tøj og udseende: At gå i det rigtige tøj, at have modetøj, at man er med på moden, at have noget smart tøj, have det rigtige tøj, Være lækker, være pæn, være smuk*

Men også ærlighed og tillid er væsentligt:

- *Ærlighed, at man er ærlig og ikke lyver,*
- *At kunne stole på hinanden, at de holder på hemmeligheder, at man er en god ven der ikke sladder, at man har tillid til hinanden, at man holder sammen,*

Ligesom det at have interesser tilfælles:

- *At man har mange af de samme interesser, at man interesserer sig for det samme som alle de andre, at man spiller fodbold,*

Nogle giver udtryk for, at det er af betydning, at man ikke skiller dig ud (*At man er ens, at man er som de andre, ikke at være mærkelig og sær*), andre mener, at tolerancen over for hinanden er det vigtigste (*At acceptere hinanden, at man accepterer de andre som de er, at man respekterer de andre*). Nogle angiver popularitet som det mest væsentlige (*At man er som de populære, at være populær*), men Janteloven synes også kendt i 6. klasse (*At man ikke er den der tror at man er vigtigere end andre, at være sød og ikke for selvsikker*). Andre igen giver udtryk for, at det er svært at komme med et bud på en absolut størrelse (*Det er forskelligt det kommer an på hvem du vil være sammen med*).

Der er altså en del overlap mellem det generaliserede billede i tabelform – især de højst rangerende kategorier – og børnenes egne besvarelser i den åbne svarmulighed i spørgeskemaundersøgelsen, men også andre kategorier, såsom ærlighed, tillid, tolerance overfor forskelligheder og popularitet, viser sig. For at nuancere billede – da tabellen er en meget skematisk opstilling og skal heller ikke tages som en opskrift på, hvad der skal til for at få venner, da det er mere komplekst end som så og børnenes egne kommentarer er meget kortfattet – omtales flere kategorier mere uddybende i det følgende (*At være sød og sjov, At være sig selv og*

ikke spille en anden, At tale meget med de andre, ikke at være stille, at holde sig til – man skal ikke være passiv, At ville bestemme meget, At gå op i sit tøj eller udseende, Interesser, Køn og Etnicitet). Kategorierne er ikke blot valgt ud fra deres rangering i tabellen ovenfor, men ligeledes ud fra de emner som eleverne omtalte i interviewene.

I) At være sød og sjov

Flere af de interviewede elever fortæller, at de finder det vigtigt, at kammeraterne er søde overfor dem, men også humoren synes vigtig ikke blot som underholdningsmoment, men også fordi det er en måde at vise, at man godt kan lide hinanden:

Ibrahim: *At få en til at grine [...]*

Ibrahim: *Og drille for sjov. Så ved jeg i hvert fald, at de ikke hader mig, eller altså at de godt kan li' mig.*

II) At være sig selv og ikke spille en anden

Som det fremgik af tabel 14, er der forholdsmæssigt mange, der vægter betydningen af, at man er sig selv i forhold til venskaber. Hvorfor det er betydningsfuldt fortæller Mads og Sebastian her i et interview:

Interviewer: *Hvorfor er det vigtigt, at man er sig selv?*

Mads: *Det kommer man bare længst med.*

Sebastian: *Hvis man er sig selv, så falder man vel også ind i den rigtige gruppe eller får de rigtige venner, i stedet for at gå rundt med nogen, som man egentlig ikke rigtig kan lide, men som man bare er sammen med for at være sejere eller sådan noget.*

Elevernes forklaringer lyder altså på, at man skal være sig selv for derigennem får man de rigtige venner; dem der egentlig er som én selv. Vi har i spørgeskemaundersøgelsen også spurgt eleverne til deres egen oplevelse af, om de er sig selv ovre i klassen.

TABEL 15. *Kan du ikke være dig selv, og spiller derfor en anden ovre i skolen?*

	Procent
Altid eller ofte	10
Nogle gange	23
Sjældent eller aldrig	68
I alt	100

Som det ses af tabel 15, er det hver tredje, der giver udtryk for at de altid, ofte eller nogle gange ikke kan være sig selv i klassen. Hver tiende oplever det altid eller ofte. At det ikke hører til usædvanlighederne, ses også ved, at størsteparten er af den opfattelse, at nogle stykker eller flere i klassen spiller en anden¹⁴.

¹⁴ Til spørgsmålet 'Oplever du, at nogle af de andre i klassen spiller en anden ovre i skolen' svarer 1 pct. alle, 10 pct. de fleste, 60 pct. svarer nogle stykker og 29 pct. svarer ingen.

Hvad det så er, man spiller, har vi spurgt til i interviewene, og et af svarene er, at man spiller sej:

Interviewer: *Tror I, at alle i jeres klasse kan være sig selv eller spiller man en anden?*

Ferial: *Ja, jeg tror, at man spiller en anden.*

Interviewer: *Hvad spiller man så?*

Sanne: *En sej type.*

Sanne: *Ja ligesom X. Hun går meget op i sådan noget gangster-noget, men hun er i hvert fald ikke sådan. Det ved jeg, hun ikke er.*

Men hvad er det, der gør, at man spiller en anden, spiller sej og ikke bare er sig selv, når det nu også lyder fra eleverne, at det er derigennem, at man får de rigtige venner? Vi har spurgt eleverne i interviewene, og her lyder en af forklaringerne på accept og respekt:

Interviewer: *Hvorfor tror I, at man gør det (spiller en anden)?*

Mads: *Vel for at blive lidt mere accepteret.*

Interviewer: *Hvad er det så, man spiller?*

Mads: *Det ved jeg ikke. Sådan lidt sejere end normal måske, for lige at få de andres respekt eller sådan noget.*

At spille en anden sker altså i Mads' udlægning for at opnå anerkendelse. Heri ligger også, at ikke alt accepteres og respekteres på lige fod; nogle karaktertræk eller væremåder vækker større anerkendelse end andet. Den norske psykolog Liv Mette Gulbrandsen beskriver i sin undersøgelse af piger i alderen 12 til 14 år, hvordan ønsket om at være sig selv ikke kan stå alene, da det skal være på en måde som indebærer inklusion og indflydelse; altså en anerkendende måde (Gulbrandsen 2002). Det betyder også, at nogle oplever at fralægge sider af sig selv for at opnå inklusion i de 'populæres' fællesskaber. Det, som giver anerkendelse og som samtidig karakteriserer de 'populære', er forhold, der gør dem ældre eller mere voksne (Gulbrandsen 2002). At spille sej kan også være en måde at virke ældre på, i hvert fald er det en af de interviewede elevers opfattelse af årsagen til at klassekammeraten spiller sej:

Interviewer: *Hvorfor tror I, hun gør det (spiller sej)?*

Ferial: *Det ved jeg ikke. Måske på grund af en pige, der er startet i 8. klasse, som hun går sammen med.*

Men det at være eller at spille sej er ingen garanti for, at man rangerer højt i klassen:

Ferial: *Hun synes selv, hun er sej.*

Interviewer: *Men det gør I ikke?*

Ferial: *Nej, det synes jeg ikke. Hun er jo bare et menneske, hun er ikke populær eller noget.*

Interviewer: *Hvad mener du med det?*

Ferial: *Altså, hun er ikke sådan, hvor alle sammen kommer over til hende og alle sammen gerne vil være sammen med hende.*

Det skal altså være på en måde, der anerkendes af de øvrige. Heri ligger der et magtforhold ved at nogle – majoriteten eller de populære (Kofoed 1994, Gulbrandsen 2002) – har definitionsmagten til at bestemme, hvad der er anerkendelsesværdigt, og hvad der ikke er. Den klassekammerat, der omtales i interviewet ovenfor, som ikke er sej på den 'rigtige' måde, er netop samtidig karakteriseret ved ikke at tilhøre de populære, hun er jo bare et menneske, som Ferial fortæller.

III) At tale meget med de andre

De interviewede elever fortæller alle, at man ikke bare kan forholde sig passivt, hvis man vil have venner i klassen. Det er meget væsentligt, at man ikke er for stille, man skal snakke med de andre, man skal holde sig til og man skal gide noget, fx fortæller Sanne, at man skal gide noget:

Interviewer: *Okay. Hvad så omvendt – hvem er det, man gerne vil være sammen med?*

Sanne: *Folk som gider noget, folk som gør noget, som ikke bare sidder på en bænk.*

Og Frederik fortæller, at man også selv må være initiativtager:

Interviewer: *Men hvad hvis man ikke selv spiller fodbold eller kort?*

Frederik: *Så skal man selv bare tage et initiativ, og så spørge om de andre ikke vil være med til et eller andet.*

Det nytter altså ikke noget, at man stille læner sig tilbage; man skal være udadvendt og opsøgende. Igen her fremgår det, at det at være med i grupperne eller være med i klassen ikke bare er noget, man er, men derimod er det krævende – både i forhold til at have modet, sproget, anerkendelsen mv. og samtidig et spørgsmål om, hvordan disse forhold spiller sammen.

IV) At ville bestemme meget

Som det fremgik af tabel 14, er der mange, der har en oplevelse af, at det vægtes højt ved venskaber, at det ikke er personer, der gerne vil bestemme meget. For at finde ud af om det hører til almindelighederne eller sjældenhederne, at der er elever, der forsøger at bestemme meget over de andre i klassen, spurgtes i spørgeskemaundersøgelsen til dette.

TABEL 16. *Er der en eller flere personer i klassen, som prøver at bestemme meget over de andre i klassen?*

	Procent
Flere	35
En	19
Ingen	17
Ved ikke	30
I alt	100

Mere end halvdelen af eleverne oplever, at der er én eller flere i klassen, der prøver at bestemme meget over de andre. Kun 17 pct. svarer, at det ikke forholder sig sådan, og de resterende vælger 'ved ikke'-kategorien. Det er typisk pigerne, der oplever, at der er én eller flere bestemmende personer i klassen, mens drengene i højere grad end pigerne vælger ved ikke-kategorien.

Det synes altså at være meget almindeligt, at der er dominerende personer i klassen. Men hvem er de? Hvad der karakteriserer de bestemmende personer, har vi spurgt til i interviewene.

Interviewer: *Er der én eller flere personer i klassen, som bestemmer meget over de andre?*

Frederik: *Der vil altid være en eller to.*

Sebastian: *Der er nogen, der gerne vil bestemme, og så er der dem, der ikke prøver eller er lige glade, men bare fordi at folk har respekt, så er det dem, der bestemmer. Dem der ikke nødvendigvis vil bestemme, men bare gør det.*

Interviewer: *Hvem er det?*

Frederik: *De dominerende.*

Der er altså i elevernes perspektiv to 'bestemmende' typer; dem der ønsker at bestemme (men måske ikke gør det), og dem der bestemmer, uanset de ønsker det eller ej, men får denne rolle, fordi de er respekteret. Hvad der lige gør nogen til de dominerende i klassen kan være svært at gennemskue:

Interviewer: *Hvem er det (spørger til de dominerende)? Kan I prøve at beskrive, hvem det er?*

Sebastian: *Der er fx en pige, som de andre kredser rundt om. Jeg tror ikke, at hun er populær, og jeg fatter ikke, hvorfor de andre render i røven på hende.*

Interviewer: *Hvem er hun? Kan du beskrive hende?*

Sebastian: *Hun går meget op i sit udseende.*

Interesse for udseende nævnes her som et karaktertræk ved en dominerende person i klassen. Udseende i form af sminke, hår, tøj, mode og stilarter også hører blandt Gulbrandsens eksempler på måder at gøre sig ældre på hos de populære, og derigennem en måde som bidrager til anerkendelse.

Også initiativrighed og rummelighed nævnes som karaktertræk ved de respekterede:

Sebastian: *Vi (drene) plejer at være meget gode til at bestemme sammen, men der er også nogen, der har mere indflydelse end andre.*

Interviewer: *Hvem er det?*

Mads: *Det er måske dem, der tager mest initiativ til ting, de har også mere indflydelse i sidste ende. Og dem folk har respekt for.*

Interviewer: *Hvad og hvem er det man har respekt for?*

Mads: *Det er dem som personer. Dem der kan være sammen med alle.*

Frederik: *Dem der kan tage ting for sjov, men også kan være alvorlige.*

I intervieweksemplerne ovenfor – hvor der nævnes at gå op i udseende og at være initiativrig som eksempler på karaktertræk ved de dominerende personer – er det drenge, der udtaler sig, men samme synes at gøre sig gældende i pigernes perspektiv. I interviewet med pigerne fortæller de, at de selv fik at vide til et forældremøde sidste år, at de bestemte meget, og samtidig fremgår det andre steder i interviewet, at de finder det meget vigtigt, at man vil noget, gider noget og også at tøj ikke er uvæsentligt. At det er svært at gennemskue, hvad det lige er, der gør nogen til de dominerende, og de eksempler, der gives, er udseende, initiativrighed og rummelighed, skal ses i relation til det tidligere introducerede begreb intersektionalitet, som netop forklarer, at det er kombinationen af flere forhold, der gør sig gældende, og derfor er det svært at sætte fingeren på et enkelt forhold.

V) Tøj og udseende

At gå op i sit tøj nævnes af forholdsvis mange som betydningsfuldt i forhold til at få venner i klassen, se tabel 14, ligesom det er blandt elevernes eksempler¹⁵ på, hvad der er vigtigst for at få venner i klassen. I interviewene dukker emnet også op, fx fortæller Sanne her:

Sanne: Altså fx den første gruppe tænker sådan meget på tøjet og drenge. Og vi tænker også lidt på tøjet, men ikke så meget. Fx X, der er mange, der synes hun er nørdet, men jeg synes, hun er sød.

Interviewer: Hvad betyder det at være 'nørdet'?

Sanne: Altså sådan en med bukserne helt oppe, med løse bukser eller grimme sko.

Der er altså nogle pige grupper, som går mere op i tøjet end andre, og dem som går op i tøj går samtidig også op i drenge, som også hører under voksenemnerne og dermed det anerkendelsesgivende i Guldblandsens eksempler. Det ses også af interviewet, at man kan få tildelt mærkaten 'nørdet' på baggrund af sit tøj, og at dette sættes overfor væremåde, nemlig sød. Pigerne i interviewet forklarer dog videre, at det ikke er det ydre, det kommer an på:

Interviewer: Sådan noget med udseende, I nævnte fx hende, der var nørdet med bukserne, betyder det noget?

Ferial: Lidt.

Sanne: Ikke for venner. Det er lige meget, hvordan man ser ud. Det handler jo ikke om det.

Interviewer: Hvad handler det så om?

Sanne: Hvordan man er.

Ferial: Fx ligesom hende der er nørdet med tøjet, men så tænkte vi ikke mere over det, og så tænkte vi over, hvordan hun er, og så synes vi hun er sød.

Pigerne fortæller os her, at det er det indre, der er betydningsfuldt ved venskaber, men fortæller også at tøj er noget, der går op i:

Sanne: Dengang der gik folk heller ikke så meget op i alle mulige ting, tøj og sådan noget. Det var i fjerde. Det er først kommet hen ad vejen.

15 Jf. de oplistede eksempler af svar fra skrivevariabel i spørgeskemaundersøgelsen.

I interviewene med drengene kommer emnet tøj og udseende ikke op i forbindelse med venskaber, men emnet figurerer som en måde at skille sig ud på, fx fortæller Mads og Sebastian, at hvis man kommer i skole skaldet eller *den ene dag går i noget helt normalt tøj, og den næste dag kommer i en lyserød tank top og et par g-streng og nogle hvide Addidas-sko, så ville du skille dig ud*. Så det er altså ikke kun pigerne, der tænker over tøj og udseende.

VI) Interesser

At have interesser tilfælles er ikke rangeret så højt på tabellen over, hvad der generelt set er vigtigt for at få venner i klassen (se tabel 14) – hvilket måske kan skyldes formuleringen 'samme interesser som resten af klassen', som ikke tager højde for, at klassen er gruppeopdelt med forskellige karaktertræk – men nævnes som væsentligt i interviewene. Fx siger Sigurd *'Samme interesser, er det ikke bare det?'* da han spørges til, hvad der er betydningsfuldt ved venner. Flere af de eksempler på fælles interesser, der gives i interviewene, synes at være kønsopdelt. For drengenes vedkommende synes Internettet, kortspil, tv-serier og sport såsom basket, bordtennis, men især fodbold at være fællesnævnerne:

Ibrahim: *Ja, fordi drengene, vi er jo meget sammen, og så lærer vi hinanden ... Hvis der er nogen, der kan li' et eller andet, som man måske ikke kunne li' i starten, så måske man også kommer til at kunne li', fordi de også kan li' det der.*

Interviewer: *Så I kommer til at ligne hinanden mere?*

Sigurd: *Ja, i starten kunne jeg slet ikke li' fodbold, men nu spiller jeg lidt med de andre for hyggens skyld.*

Ibrahim: *Ja, der er mange, der spiller fodbold i skolen (...)*

Interviewer: *Så du (henvendt til Sigurd) spiller egentlig mest for at være sammen med de andre?*

Sigurd: *Det kan da også være meget sjovt at spille, men jeg synes stadig ikke, at det er sjovt at se en fodboldkamp.*

Det ses her, hvordan fodbold er en helt væsentlig indgang til drengenes fællesskab, og omvendt hvordan fodbold er svært at komme uden om, hvis man ønsker at være med i fællesskabet. Sigurd er ikke særlig entusiastisk omkring fodbold, men spiller for at ligne de andre og være sammen med de andre. Igen her et spørgsmål om anerkendelse, da fodbold ikke bare er fodbold. Tværtimod har fodbold konnotationer til maskulinitet; At være god til fodbold kan knyttes an til at være en rigtig dreng, en dreng på den accepterede måde (Kofoed 2005).

For pigerne synes det, der gør sig gældende som fælles interesser, at være heste, tv-serier, ungdomsblade (fx Olivia), plakater, sladder, drenge og udseende, gemmeleg, fangeleg, tøj, snak mv., fx fortæller Sanne og Ferial her, hvad de er fælles om, og hvad de ikke er fælles med drengene om:

Interviewer: *Hvad laver I i frikvartererne sammen?*

Ferial: *Nogle gange leger vi fangeleg eller gemmeleg eller går rundt og snakker.*

Interviewer: *Hvad snakker I om?*

Ferial: *Om tøj og familie og sådan noget.*

Interviewer: *Går I sammen med drengene?*

Ferial: *Nej.*

Interviewer: *Hvad laver drengene?*

Sanne: *De spiller rundbold og leger oppe på gangene.*

Der fortælles også i interviewene, at nogle interesser eller aktiviteter, såsom rundbold eller kortspil, er begyndt at samle både piger og drenge, fx fortæller Mads: *Ja, der (tidligere) var det mere gruppeopdelt. Der var drengene overhovedet ikke sammen med pigerne. Nu kan drengene godt nogle gange gå hen til pigerne, hvis de spiller kort eller sådan noget. Og ude i gården, der var det nærmest hver ende af gården. Så det er blevet bedre efter, at vi er kommet ind i klassen.*

Når de interviewede elever fortæller om interesser, er det igen her tydeligt, at de forskellige interesser rangordnes efter dimensionen barnlig-voksen, fx er der nogle piger, der giver udtryk for, at det er barnligt at interessere sig for heste eller at samle på 'witch', mens der er andre, som 'går sammen med nogle fra 8. klasse. De taler om kærester og sådan noget'.

Køn

Betydningen af køn i forhold til venskaber og fællesskaber kom meget tydeligt frem i interviewene, og indgik også som særskilte spørgsmål i spørgeskemaundersøgelsen.

TABEL 17. *Oplever du i din klasse, at forskelligt køn (dreng/ pige) betyder noget for, om man kan være venner?*

	Procent
Det betyder noget for mange	10
Det betyder noget for en del	19
Det betyder noget for nogle få	33
Der er ingen, det betyder noget for	39
I alt	100

Størsteparten, seks ud af ti, oplever at kønnet i et eller andet omfang i klassen har indflydelse på, om man kan være venner (se tabel 17), og derfor virker det også overraskende, at kun 14 pct. svarer, at de ikke har venner af det andet køn, se tabel 18.

TABEL 18. *Har du gode venner/veninder af det andet køn (dreng/ pige)?*

	Procent
Ja, vi er sammen både i skolen og i fritiden	46
Ja, vi er sammen i skolen	27
Ja, vi er sammen i fritiden	14
Nej, det har jeg ikke	14
I alt	100

En forklaring kan være, at køn ikke nødvendigvis er af betydning i forhold til venskaber i andre dele af børnenes liv, altså uden for skolen (se også Højlund 2001). En anden forklaring kan være, at det, at man er venner, ikke nødvendigvis betyder, at man er meget sammen. Fra interviewene er der dog ingen tvivl om, at køn opleves at spille ind på fællesskaberne i skolen:

Ibrahim: *Drengene har det meget godt sammen, og pigerne har det meget godt sammen, men sammen så er det lidt mindre. Altså, vi laver noget sammen, men så er det mest to piger og to drenge; de to piger skriver noget og de to drenge skriver noget andet.*

Sigurd: *Så vi arbejder ikke på den måde fælles.*

En del af forklaringerne går på, at drenge og piger ikke har samme interesser:

Interviewer: *Pigerne og drengene, laver I ikke noget sammen?*

Sebastian: *En gang i mellem.*

Mads: *Det er i hvert fald sjældent.*

Interviewer: *Sjældent. Hvorfor det?*

Mads: *Fordi de ikke har de samme interesser.*

Interviewer: *Hvad med tidligere, har I leget sammen der?*

Frederik: *Vi kan godt finde på det, men det er meget sjældent, at vi gør det i hvert fald.*

Mads: *Nogle gange er vi sammen hele klassen om én ting, fx at spille rundbold.*

Frederik: *Så det skal være sådan nogle fælleslege, vi går ikke sådan bare sammen.*

Man går altså ikke 'bare' sammen, kun i tilfælde der samler hele klassen.

Interviewer: *Hvad taler drengene om?*

Ibrahim: *Hmm, det ved jeg ikke. Måske hvis der er sket noget i timerne. Det kan være noget sjovt eller noget spændende.*

Interviewer: *Kunne I ikke også snakke med pigerne om det?*

Sigurd: *Vi snakker ikke så meget sammen altså.*

Interviewer: *Nej, hvordan kan det være?*

Sigurd: *Vi går ikke over til dem og siger det. Hvis vi kommer forbi hinanden, og lige pludselig kommer til at sige noget til hinanden, så kan vi godt finde på at snakke sammen. Det sker meget sjældent.*

Interviewer: *Okay, hvorfor det?*

Ibrahim: *Jeg synes, at de er kedelige*

Interviewer: *Hvorfor synes du, at de er kedelige?*

Ibrahim: *Det ved jeg ikke. Måske fordi vi ikke har de samme interesser.*

Igen her, man opsøger altså ikke sådan lige hinanden, men hvis man 'lige pludselig kommer til at sige noget til hinanden', så kan det godt føre til en videre samtale, og grunden der gives til, at man ikke opsøger det andet køn, er forskellige interesser. Her fortæller nogle af eleverne, hvad det så er for nogle interesser, der er kendetegnende for henholdsvis piger og drenge:

Interviewer: *Hvad er det (som pigerne laver)?*

Frederik: *File negle og alt sådan noget. Sådan nogen pigeting. Snakke om drenge og sådan noget.*

Interviewer: *I sidder ikke og snakker om piger?*

Alle tre drenge: *Nej (fnis).*

Interviewer: *Hvad laver drengene så?*

Mads: *Vi kan også snakke om fjernsyn, fede film og tv-serier. Og så fodbold.*

Her ses børnenes blikke på henholdsvis pige- og drengeting, som måske nok kan fremstå som meget entydige og absolutte størrelser. I et analytisk perspektiv kan de betydninger, der knyttes til kønnet – og de hertil hørende mere eller mindre legitime måder at være dreng eller pige på – diskuteres (se fx Olesen et al (2008): 'Flere end to slags børn – en rapport om køn og ligestilling i børnehaven' hvor betydningen af køn i et teoretisk lys betragtes som en processuel og kontekstafhængig proces). Som nævnt ovenfor under afsnittet om interesser, så synes dimensionen barnligt-voksant at gøre sig gældende for interesseforskellene:

Interviewer: *Er I meget opdelt – piger og drenge – i jeres klasse?*

Sigurd: *Vi kan godt snakke med dem, men vi plejer ikke at være sammen med dem i frikvartererne.*

Interviewer: *Har det altid været sådan?*

Ibrahim: *Nja, altså vi snakker lidt ik', men det er lang tid siden, at vi har leget sammen, altså sådan fangeleg, gemmeleg, og det er det eneste, vi laver rigtig sammen.*

Sanne: *Altså, de synes, at det er ulækkert med piger og drenge sammen. 'Ad, de har pigelus' eller 'ad de er kærester', men altså os piger i klassen, vi har talt om det, vi synes ikke, det er et problem at være venner med drengene. Men altså, de synes, at det er klamt, eller også siger de, at man er kærester, hvis man taler med hinanden. [...] Vi synes ikke, at det er ulækkert. Vi synes, det er almindeligt.*

Pigerne her giver udtryk for, at de har det fint med at være sammen med drengene, men har en anden opfattelse af drengenes indstilling. Som nævnt ovenfor under afsnittet om interesser er der også nogle af drengene, der giver udtryk for, at de nu – i modsætning til tidligere – er begyndt nogle gange at gå hen til pigerne og spille kort sammen. Ligeledes blev det under afsnittet omkring grupper i klassen omtalt, at eleverne fortæller, at de nu er blevet ældre, og at de i modsætning til tidligere ikke længere finder det så problematisk at være sammen drenge og piger. Der synes altså at ske et skift omkring 6. klasse i forhold til at være sammen på tværs af køn.

Etnicitet

Som det fremgik af den samlede tabel (tabel 14), er det de færreste, der svarer, at etnisk baggrund er meget betydningsfuldt i forhold til at knytte venskaber. Igen her er det vigtigt at huske på, at etnicitet, som blandt andre Kofoed påpeger, ikke kan betragtes som et isoleret forhold, men at samspillet med andre kategorier indebærer, at kategorierne kan underkende, overdrive eller ophæve hinanden (Kofoed 2004 og 2005).

Eleverne er i spørgeskemaundersøgelsen også spurgt til, om de har venner eller veninder, som har en anden etnisk baggrund end deres egen, og til dette svarer hver tredje, at de har flere end to venner/ veninder med anden etnisk baggrund end deres egen, 40 pct. svarer, at de har en til to venner med anden etnisk baggrund end deres egen, og de resterende 27 pct. svarer nej til dette. Opdeles svarfordelingen efter elevernes egen etniske baggrund ses det, at næsten tre ud af ti af de unge med dansk baggrund ikke har venner/ veninder af anden etnisk baggrund, se tabel 21. Det fremgår også, at de unge med anden etnisk baggrund end dansk typisk har mere end to venner/ veninder af anden etnisk baggrund end deres egen.

TABEL 21. *Har du venner eller veninder, som har en anden etnisk (udenlandsk) baggrund end din egen opdelt efter egen etnisk baggrund?*

	Ja, jeg har flere end 2 venner/ veninder, som har en anden etnisk (udenlandsk) baggrund end min egen	Ja, jeg har 1-2 venner/ veninder, som har en anden etnisk (udenlandsk) baggrund end min egen	Nej, det har jeg ikke	I alt
	Procent	Procent	Procent	Procent
Anden etnisk baggrund	68 %	23 %	9 %	100 %
Dansk baggrund	30 %	41 %	28 %	100 %

χ^2 -værdi 0,607, $p=0,000$

I interviewene svarer alle, at etnisk baggrund er uden betydning, men samtidig fremgår det af observation af klasserne i frikvartererne og via optegninger af klassens grupperinger på papir under interviewet, at etnisk baggrund eller nationalitet kendetegner flere af gruppeopdelingerne. Elevernes umiddelbare forklaringer på, hvorfor det forholder sig sådan, er, at der er nogle grupper, der kan tale hemmeligt på et andet sprog end dansk, og at det handler om, at de bor i samme gård og kender hinanden derfra. I de indledende interview blev det også sagt, at det kan være lidt svært at være venner, hvis forældrene ikke taler dansk, fordi det besværliggør at lave aftaler, især inden børnene havde deres egen mobiltelefon. Derfor er eleverne i spørgeskemaundersøgelsen også blevet spurgt til dette, og knap halvdelen har en oplevelse af, at det for nogen i deres klasse besværliggør venskaber, at forældrene ikke taler dansk. Et andet forhold, der kan tænkes at spille ind på betydningen af etnicitet, er skolernes politikker og praksis. Staunæs viser i sin afhandling 'Etnicitet, køn og skoleliv', hvordan emner (køn og etnicitet), der nedtones i skolernes politikker og praksis omvendt betones blandt eleverne (Staunæs 2004).

Sammenfatning

Det er ikke let at give et entydigt svar til spørgsmålet om, hvordan det forskelligartede spiller ind i forhold til klassens fællesskaber; hvilke karaktertræk der har betydning for inklusion blandt elever i 6. klasse.

Ses der på det overordnede billede, viser de parametre, der generelt set vægtes, at være, at man skal være sød og sjov, at man skal være sig selv, og at man skal være talende eller udadvendt. Disse kategorier ses også blandt elevernes egne eksempler på, hvad der er vigtigst for at få venner i klassen, ligesom det at gå op i sit tøj og have de samme interesser gør. Sammenholdes det generelle billede af, på hvilke parametre eleverne oplever, at deres klassekammerater skiller sig ud med de forhold, som eleverne selv oplever at skille sig ud på, og hvilke parametre der opleves som betydningsfulde for at få venner, så ses der nogle gengangere: at være sjov eller have humor, at gå op i sit tøj, modenhed, at have fælles interesser og ikke være stille, men udadvendt.

Men hvorfor så ikke bare tage dette som en liste over, hvad der skal til for at blive inkluderet? For det første er klasserne typisk opdelt i grupper med forskellige fællestræk, hvilket betyder, at det varierer, hvad der skal til for at være med eller blive 'optaget' i de forskellige grupper.

For det andet har andre undersøgelser (se fx Kofoed 2004 og 2005) vist, at sociale kategorier sammenblandes og infiltreres, og at det således trods ligheder er varierende, hvordan diverse karaktertræk gøres betydningsfulde. Det betyder, at kategorierne ikke kan betragtes isoleret, men i samspil.

For det tredje kan man ikke bare vælge at tilegne sig nogle af de forhold, der ligger øverst på listen over, hvad der er væsentligt for at få venner; man skal nemlig gøre det på den 'rigtige' måde, den der anerkendes af de andre – det er altså også et spørgsmål om, hvordan kategorierne gøres. I denne sammenhæng er det også væsentligt at bemærke, at hver tredje giver udtryk for, at de nogle gange eller oftere ikke kan være sig selvovre i klassen, ligesom størsteparten er af den opfattelse, at nogle stykker eller flere i klassen spiller en anden. Eleverne har en opfattelse af, at dem der spiller en anden, gør det for at opnå anerkendelse – hvilket altså omvendt set betyder, at der er nogen, der i udgangspunktet ikke opleves så anerkendt, som den 'de er'. Samtidig opleves det generelt betydningsfuldt, at man er sig selv, og dette forklares ved, at det kommer man længst med, samt at så kommer man i den 'rigtige' gruppe. Dette krav om, at man skal være sig selv virker noget paradoksalt, da det handler om at være sig selv på en anerkendelsesværdig måde. Og man kan heller ikke bare vælge at være en af dem, der har noget at skulle have sagt; der er dem, der 'bare' har det, og så dem, der prøver at have det. Det er ikke så åbenlyst, hvilke normer der er status- eller anerkendelsesgivende – eleverne har svært ved at sætte fingeren på, hvad det er, der gør nogle til de dominerende, de anerkendte, men eksempler på karaktertræk ved de dominerende er initiativrighed, det at ville noget og at gå op i udseende eller tøj.

Køn synes også at spille en rolle i forhold til inklusion i klassens fællesskaber. I interviewene fortælles om klare opdelinger mellem piger og drenge, men samtidig fremgår det, at 6. klasse synes at være en periode, hvor der sker et skift i forhold til at være sammen på tværs af køn; i modsætning til tidligere begynder nogle at være sammen drenge og piger, og det fortælles også, at det ikke opleves så problematisk som tidligere.

Både i spørgeskemaundersøgelsen og i interviewene fortælles, at etnicitet ikke er betydningsfuldt i forhold til venskaber, men samtidig fremgår det af observation af klasserne i frikvartierne og via optegninger af klassens grupperinger på papir under interviewet, at etnisk baggrund eller nationalitet kendetegner flere af gruppeopdelingerne. Elevernes umiddelbare forklaringer på, hvorfor det forholder sig sådan, lyder på fælles sprog, kendskab fra nabolaget og at det kan være lidt svært at være venner, hvis forældrene ikke taler dansk, fordi det besværliggør at lave aftaler, især inden børnene havde deres egen mobiltelefon. Andre undersøgelser viser, at også skolernes fokus på etnicitet i deres politikker og praksis kan have indflydelse på, hvorvidt etnicitet spiller en rolle blandt eleverne.

Fællesskaber der ikke er for alle – eksklusion

Bagsiden af medaljen, når det handler om fællesskaber, og hvad det kræver at blive inkluderet, er eksklusion; dem der ikke er med i fællesskaberne.

Eleverne i spørgeskemaundersøgelse er blevet spurgt til deres oplevelse af, om alle er med i klassens fællesskaber.

TABEL 22. *Er alle i klassen med i en eller flere grupper i jeres klasse i frikvartererne?*

	Procent
Alle er med i mindst en gruppe	26
De fleste er med i mindst en gruppe	41
Der er mange, som ikke er med i en gruppe	11
Vores klasse er ikke opdelt i grupper	22
I alt	100

Svarene viser, at en betydelig andel, nemlig flere end hver tiende, har en opfattelse af, at der er mange, som står udenfor klassens fællesskaber i frikvartererne, og godt 40 pct. svarer 'de fleste' hvilket jo efterlader nogen, der ikke er med.

Spurgt til egen oplevelse af at være med i en gruppe i klassen i frikvartererne¹⁶ svarer ligeledes mere end hver tiende, nemlig 12 pct., at de ikke er med i nogen gruppe i klassen. På trods af at svarene ikke fortæller, hvorvidt disse 12 pct. gerne ville inkluderes i klassens fællesskaber, eller om det er selvvalgt, og de fx går sammen med elever fra andre klasser, og at der altså kan være tale om en forskelligartet gruppe, så gælder der dog fællestræk: I en sammenligning med de øvrige elever viser disse elever sig mindre glade for at gå i skole, har en oplevelse af, at de ikke lærer så meget i skolen, og vurderer deres faglige kunnen dårligere. Igen her ses det, at forholdet til klassekammeraterne eller den sociale trivsel i klassen synes at have en sammenhæng til elevernes opfattelse af trivsel og læring i skolen.

I spørgeskemaundersøgelsen er eleverne også blevet spurgt, om de oplever adgangen til at komme med i en gruppe som vanskelig.

¹⁶ Tabel vist i afsnittet Fællesskaber, tabel 13.

TABEL 23. Oplever du, at det er svært for dig at komme med i en gruppe i frikvartererne?

	Procent
Altid eller ofte	3
Nogle gange	19
Sjældent eller aldrig	58
Vores klasse er ikke opdelt i grupper	19
I alt	100

En betydelig andel på mere end hver femte oplever nogle gange eller oftere, at det er svært at komme med i en gruppe. Det er typisk dem, der oplever sig selv som forskellig fra de andre, som samtidig finder adgangen til grupperne svær, og samtidig gælder i lighed med ovenfor at der er sammenhæng til en ringere trivsel i skolen.

Det at blive holdt udenfor indgik også som spørgsmål i spørgeskemaundersøgelsen.

TABEL 24.

	Har du tidligere oplevet, at du blev holdt udenfor af de andre i klassen?	Oplever du nu, at du bliver holdt udenfor af de andre i klassen?
Ja, ofte	7 %	2 %
En gang i mellem	42 %	27 %
Nej, aldrig	51 %	72 %
I alt	100 %	100 %

Det fremgår her, at andelen, der oplever at blive holdt udenfor af de andre i klassen nu, sammenlignet med tidligere, er mindre, og også at det sker mere sjældent. Der synes altså at være sket et skift i forhold til det at holde hinanden ude. Det kan tænkes at hænge sammen med det forhold, at klassens grupperinger synes mindre faste nu end tidligere (omtalt under afsnittet om klassens fællesskaber). I interviewene beretter eleverne også om ændringer i gruppernes lukkethed, fx fortæller Sanne og Ferial her, hvordan der i deres klasse er sket ændringer i grupperne, og refererer meget til forskelle mellem nu og sidste år:

Interviewer: *Er der nogen, der bliver holdt udenfor nu?*

Ferial: *Ikke særlig meget, men før så var der meget. Mange.*

Sanne: *Ja, og meget bagtaleri.*

Interviewer: *Gør I ikke det mere?*

Sanne: *Nej, ikke så meget. I 5. klasse var der også sådan meget, at man sådan bestemte, fx der med armbåndene. Og snakkede, hvor andre ikke måtte være med.*

Ferial: *Ja, og vi ringede sammen om aftenen og aftalte fx at vi skulle have nederdel på.*

Interviewer: *Hvordan kan det være, at I er stoppet med det?*

Sanne: Fordi man er heller ikke en rigtig ven, når man gør sådan noget. I hvert fald ikke over for dem, man holder ude.

En øget opmærksomhed omkring betydningen af at være ekskluderet gives her som eksempel på, hvorfor eleverne har ændret indstilling til gruppens lukkethed. Dog er det ikke kun refleksion over konsekvenser for den, der er udenfor, som spiller ind, ikke at komme i dårligt lys hos læreren synes også at spille en rolle:

Sanne: Ikke at holde folk udenfor.

Interviewer: Hvorfor det?

Sanne: Fordi hvis de siger det til læreren.

Interviewer: Fordi de siger det til læreren!?

Ferial: Ja, det kan også være lidt synd for dem.

Lærerens rolle fremgår også af et af interviewene med drengene, hvor de fortæller om en situation med en ny dreng i klassen, hvor læreren pointerer, at de skal holde den nye dreng inde.

Selv om andelen, der oplever at blive holdt udenfor, er reduceret nu sammenlignet med tidligere, er det fortsat knap tre ud af ti, der ofte eller en gang i mellem oplever, at blive holdt udenfor af klassekammeraterne (se tabel 24). At udelukkelse fra klassens fællesskaber fortsat er hverdagskost for mange, ses også ved elevernes besvarelser til spørgsmålet, om de oplever, at der er nogen i klassen, der bliver holdt udenfor; næsten to tredjedele svarer, at der er mindst én der holdes ude, og tre ud af ti svarer, at det gælder for mere end én, se tabel 25.

TABEL 25. Oplever du, at der er nogen i din klasse som bliver holdt udenfor (svar som du synes, det er ofte eller en gang imellem)?

	Procent
Flere end én	30
Én	33
Ingen	37
I alt	100

Hvem og hvorfor

I spørgeskemaundersøgelsen blev eleverne spurgt til, hvad de oplever som grunden til, at de blev eller bliver holdt udenfor. Eleverne havde et tekstfelt til rådighed, og nedenfor ses nogle af deres besvarelser (igen her et udpluk af de i alt flere end 400 besvarelser):

- Humøret: fordi jeg var meget sur, jeg bliver nemt sur
- Tøjet: ikke går så meget op i mit udseende, ikke har mærkevarer, at jeg ikke er som dem i tøjet, at jeg ikke går så meget op i mit udseende, jeg går ikke i det rigtige tøj

- Fælles interesser: *ikke er så god til fodbold, jeg havde nogle andre interesser, jeg gider ikke det de andre vil)*
- Ikke at være udadvendt: *jeg var lidt genert, havde nok ikke så meget selvtillid*
- Anerkendelse eller position i klassen/ dem der bestemmer eller forsøget på selv at ville være den bestemmende: *at der er nogle der er mere spændende end andre, at jeg måske ikke var så populær og ikke havde mærkevaretøj, hvis jeg nu gør noget jeg ikke må så dem der er populære siger arj... , hvis jeg nu har været oppe at skændes med en af de rigtig populære, fordi jeg var upopulær, Fordi der er en pige som har brug for at bestemme over alle, fordi jeg var 'bedstevenerinder' med klassens diva og hvis jeg ikke var hendes tjener var jeg udenfor, jeg blev det i de mindre klasser fordi jeg ville bestemme, jeg er for diktatorisk.*
- At skille sig ud: *at jeg er anderledes, jeg er underlig, de andre synes at jeg virker anderledes, jeg var vist ikke normal, fordi jeg ikke er ligesom de andre*
- Gruppernes lukkethed eller logik: *der kunne ikke være flere med, der er for mange, det er hvis der kommer en anden, de leger alene, det er hvis nogle har været i gang med noget længe så er det svært at komme med, det er tit når vi er 3 der går sammen så er det sådan at man nærmest skiftes, hvis man er tre personer og de to af dem rotter sig sammen, nogle gange er det fx to der spiller og så vil de måske ikke have andre med, fordi de vil være alene, hvis nogle skal snakke så skal man gå væk*
- At være den nye i klassen: *ny i klassen, jeg var den nye i klassen.*

Nogle giver udtryk for, at de ikke rigtig er klar over hvorfor (*ved ikke, At jeg er dum men ved ikke hvorfor de synes jeg er dum og også fordi jeg er tyk*), og andre igen angiver heller ikke årsagen, men skriver, at de andre ikke gider dem (*de går bare uden at spørge eller som om de ikke vil have mig med, de giver ikke være sammen med mig, de gider mig ikke, de gider ikke snakke med mig nogle gange, føler mig bare som rest i klassen fordi jeg altid er den sidste tilbage*).

Ved denne liste af eksempler over elevernes oplevelse af, hvad der er årsagen til, at de blev eller bliver holdt udenfor, skal der igen gøres opmærksom på, at der ikke er tale om entydige forhold, men sammenblanding af flere. I spørgeskemaundersøgelsen er eleverne også blevet spurgt, om de oplever, at der er nogen af klassekammeraterne, der holder sig selv udenfor – og knap halvdelen mener, at det er tilfældet i deres klasse: Mere end hver tredje oplever, at der er én i klasse, der udelukker sig selv, og godt hver tiende mener, at det er tilfældet for mere end én.

TABEL 26. *Oplever du, at der er nogen i din klasse, som holder sig selv udenfor?*

	Procent
Flere end én	11
Én	36
Ingen	53
I alt	100

For at få nogle forklaringer på hvorfor man skulle udelukke sig selv, har vi spurgt eleverne i interviewene. Nogle forklaringer går på, at man skal ville noget – og gerne det samme som de andre – og omvendt skal man ikke være stille eller uden initiativ:

Interviewer: *Er der nogen, der er helt alene?*

Sanne: *Ja, en der hedder X måske, men det er fordi, hun ikke vil være sammen med os, selv om vi kalder på hende, og siger hun gerne må være med. Hun vil hellere være med sin lillesøster.*

Interviewer: *Hvorfor det, tror I?*

Ferial: *Det ved jeg ikke.*

Sanne: *Det kan også være fordi i starten, der ville vi ikke gå så meget sammen med hende, fordi vi syntes, hun var lidt kedelig.*

Interviewer: *Hvordan kedelig?*

Sanne: *Altså, hun siger ikke så meget.*

[...]

Interviewer: *Man skal altså ikke være stille?*

Ferial: *Altså, det må de godt, men det er meget bedre, hvis det er nogen, der vil noget.*

Sanne: *Ja, hun vil gerne bare sidde ned på bænken.*

Interviewer: *Hvad er det fx, man skal 'ville'?*

Ferial: *Være med til at lege eller snakke om et eller andet.*

Sanne og Ferial fortæller her, hvordan en pige i klassen selv vælger at være udenfor, men stadig fremgår det, at de finder hende kedelig og stille, og at det er vigtigt for deres fællesskab, at man vil noget, fx lege eller snakke. De forhold, der virker inkluderende (at ville noget, at lege, at snakke), fungerer samtidig ekskluderende blot med modsat fortegn (at ikke ville noget, at være stille). I samme interview fortælles om en anden pige, der er udenfor – 'Så vi vil gerne prøve at have hende med, men hun vil ikke de samme ting som os.' Igen et eksempel på hvordan gruppernes fællestræk i børnenes fortælling fungerer som et krav for at blive inkluderet (som før sagt skal dette dog ikke betragtes alene, da det handler om en sammenblanding af flere forhold, og det trods ligheder varierer, hvad der gøres relevant, se også Kofoed 2004). Samme mening fremstår i et interview med drengene, hvor de fortæller om, hvad der skal til for at være med i deres klasse for en ny dreng:

Frederik: *Jeg tror ikke, at der skal så meget til. Ikke andet end han skal være åben over for ... ja, forskellige ting.*

Sebastian: *Der er forskellige drenge. Der er nogen, der godt kan lide at spille fodbold, og nogen der godt kan lide at spille kort. Så lige meget hvordan han var, så skulle han nok finde nogen, at være sammen med.*

[...]

Interviewer: *Men hvad hvis man ikke selv spiller fodbold eller kort?*

Frederik: *Så skal man selv bare tage et initiativ, og så spørge om de andre ikke vil være med til et eller andet.*

Mads: *X og X, de kom heller ikke ind i klassen ved, at vi hele tiden kom og spurgte dem. De kom også og spurgte os.*

Andre forklaringer lyder på, at de ikke selv tør spørge eller frygten for at blive afvist:

Interviewer: *Men hvorfor vil man holde sig selv udenfor?*

Ferial: *Måske fordi hun gerne vil have, at vi skal komme over til hende og sige 'kom nu med', men det gør vi jo også.*

Interviewer: *At holde sig selv uden for – hvorfor vil man gøre det?*

Simon: *Fordi man ikke har det særlig godt derhjemme.*

Frederik: *Eller med sig selv.*

Mads: *Fordi de ikke tror, at de vil blive accepteret i en eller anden gruppe, og så gider de ikke prøve.*

Sebastian: *Fordi de ikke vil afvises, kan man sige.*

Her fortælles også, at der er en forestilling om, at det drejer sig om personer, der ikke har det så godt. I sin analyse af in- og eksklusionsprocesser i skolen finder Kofoed en forskel i elevernes henholdsvis beskrivelse og begrundelse af det anderledes, hvor forklaringen eller begrundelsen netop – som i eksemplet ovenfor – hentes ved forhold udenfor klassen, fx forældre der er skilt, eller som drikker (Kofoed 2004). Men betyder det, at de andre ikke føler et ansvar over for dem, der udelukker sig selv?

Interviewer: *Dem der går lidt alene, er det nogen, I andre tænker på? Fx at man burde gøre noget eller tænker I, at det har de nok mest lyst til?*

Sigurd: *Måske lige i starten, man vidste bare ikke, hvad man skulle gøre, fx ham den nye dreng i klassen.*

Ibrahim: *Ham der er vi jo sammen med ham fra starten af og så går han senere.*

Sigurd: *Vi fik også hele tiden at vide, at vi skulle holde ham inde.*

Interviewer: *Hvem sagde det?*

Sigurd: *Læreren. Og det var jo det, vi gjorde lige fra starten af.*

Ibrahim: *Ja, men pigerne sagde, at han gik alene.*

Sigurd: *Ja, og så fik vi skylden. Også dengang vi var på lejrskole, der spurgte jeg mange gange 'skal vi gå ud og spille?', 'nej', og så gik han selv ud og spillede. Han fik flere gange muligheden.*

Her i eksemplet ses, at der er opmærksomhed rettet mod dem, der er udenfor, men at det ikke er lige nemt at handle på for eleverne, og at chancerne i øvrigt ikke er ubegrænsede; når man giver nogen chancen, skal de gribe den.

Sammenfatning

Ikke alle er med i klassens fællesskaber. Mere end hver tiende har indtryk af, at der er mange som ikke er med i klassens fællesskaber i frikvartererne, og en tilsvarende stor andel på 12 pct. oplever selv, at de ikke er med i nogen grupper i klassen. Samtidig er det også mere end hver femte, der oplever nogle gange eller oftere, at det er svært at komme med i en gruppe, og knap tre ud af ti der i større eller mindre udtrækning oplever at blive holdt udenfor af klassekammeraterne. Blandt dem, der oplever at være udenfor eller som finder adgangen til grupperne svær, er der flere, der oplever sig selv som forskellig fra de andre, og endvidere er

der også sammenhæng til en ringere trivsel i skolen.

Der synes at være sket et skift i forhold til at holde hinanden ude ved, at det er en mindre andel, der nu sammenlignet med tidligere oplever at blive holdt udenfor af de andre i klassen, ligesom det også sker mindre hyppigt. Eksempler på, hvorfor denne ændring er sket, er en øget opmærksomhed omkring betydningen af at være ekskluderet samt lærerens rolle.

Elevernes svar til, hvorfor de blev eller bliver holdt udenfor, lyder fx på humøret, tøjet, interesser, ikke at være udadvendt, anerkendelse eller position i klassen, at skille sig ud, forsøg på selv at ville bestemme over de andre / andre i klassen der bestemmer og gruppernes lukket-hed eller logik.

Knap halvdelen af eleverne har en opfattelse af, at der er nogen af klassekammeraterne, som holder sig selv udenfor, og nogle af elevernes forklaringer – omkring det at man selv vælger at være udenfor – går på, det at 'ville noget' (og gerne det samme som de andre) og omvendt ikke være stille eller uden initiativ og at det kan handle om frygten for at blive afvist. Der ses også en forestilling om, at det drejer sig om personer, der ikke har det så godt derhjemme eller med sig selv.

Her og flere steder i rapporten fremgår det, at det er meget væsentligt, at man selv holder sig til ved at være snakkende og opsøgende, at man tager initiativ og vil noget/ det samme som de andre, og at man går op i sit tøj og udseende – hvilket igen viser, at det er krævende og ikke bare sådan uden videre, at man 'er med'. Klassekammeraterne tildeles også en rolle i forhold til dem, der er udenfor, og synes at være opmærksomme omkring at inkludere dem, der ikke er med (dog er chancerne ikke ubegrænsede) og i forhold til klassekammeraternes rolle viser eksemplerne, at lærerne kan influere.

Anvendt litteratur

Gulbrandsen, L. M. (2002): *Storbyjenter*, s. 103-127 i K.Thorsen & R.Toverud (Eds) *Kulturpsykologi. Bevægelser i livsløb [Cultural Psychology. Movements in lifecourses]*. Universitetsforlaget, Oslo.

Hviid, P.(1999): *Tillykke – børneliv i SFO og skole*. Danmarks Pædagogiske Institut, København.

Højlund, S. (2001): *Barndom mellem børn og professionelle*. Afd. f. Etnografi og Socialantropologi, Århus.

Kofoed, J. (1994): *Midt i normalen*. Danmarks Lærerhøjskole, København.

Kofoed, J. (2004): *Elevpli - Inklusion-eksklusionsprocesser blandt børn i skolen*. Danmarks Pædagogiske Universitet, København.

Kofoed, J. (2005): *Holddeling - Når der gøres maskulinitet og hvidhed*, s. 42-53 i *Kvinder, køn og forskning* 14 (nr. 3).

Olesen et al (2008): *Flere end to slags børn – en rapport om køn og ligestilling i børnehaven*. Learning Lab Denmark, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Århus Universitet (kan downloades www.lige.dk).

Staunæs, D. (2004): *Etnicitet, køn og skoleliv - Præsentation af en Ph.d.-afhandling*, s. 28-40 i *Nordiske Udkast : Tidsskrift for kritisk samfundsforskning* (2).

Metodeappendiks

Den kvantitative del af undersøgelsen

Børnerådet har ved hjælp af skiftende Børne- og Ungepaneler foretaget kvantitative undersøgelser med børn som respondenter siden 1998. Det nuværende panel blev oprettet i sommeren 2006 og bestod på undersøgelsestidspunktet af ca. 1100 børn fra 54 6. klasser. Børnerådet følger dette panel til og med 7. klasse. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole udtrækker panelklasserne ved simpel randomiseret stikprøve. Panelet udgør et repræsentativt udsnit af børn på det pågældende klassetrin (6. klasse på tidspunktet for undersøgelsen).

Panelet besvarer Internetbaserede spørgeskemaer tre til fire gange årligt, og bidrager herigennem til at give Børnerådet børnenes perspektiv på forskellige emner. I oktober og november måned 2007 besvarede panelet spørgsmål om forskelligheder og fællesskab, og denne rapport er baseret på resultaterne heraf. Børnene benytter sig af et brugernavn og kodeord, hvorigennem kun én besvarelse er mulig. Det er ikke muligt at identificere de enkelte elever, og deres besvarelser er fuldstændigt anonyme.

Spørgeskemaets kvalitet og relevans er sikret via eksplorative fokusgruppeinterview med otte 6. klasseelever fra to skoler og en efterfølgende test af skemaet i en hel klasse på en tredje skole.

Data- og tabeloplysninger kan fås ved henvendelse til Børnerådets sekretariat.

Statistiske test

Panelets spørgeskemabesvarelser er bearbejdet statistisk. Sammenhænge er testet ved hjælp af χ^2 eller γ -test, og kun signifikante sammenhænge ($p < 0,05$) indgår i rapporten.

Bortfald og repræsentativitet

694 har besvaret spørgeskemaet, hvilket giver en svarprocent på 63 pct. Bortfaldet skyldes i høj grad, at hele klasser ikke har deltaget; kun 36 af panelets 53 klasser har deltaget. Inden for de deltagende klasser ses en flot svarprocent på 85 pct. At det relativt set store bortfald hovedsageligt skyldes frafald af hele klasser er med til at styrke undersøgelsens repræsentativitet. En rundringning til skolerne tyder på, at frafaldet i mange tilfælde skyldes administrative årsager; at den lærer som vi har stående som kontaktperson (oplysninger opdateret august 2007) af den ene eller den anden årsag har været fraværende i perioden omkring undersøgelsen, hvilket har betydet, at de pågældende klasser ikke har deltaget i undersøgelsen.

I en undersøgelse af om bortfaldet er skævt, har det kun været muligt at tjekke dette med hensyn til køn, da der for det første ikke indgår mange baggrundsoplysninger i denne under-

søgelse, og for det andet da de øvrige spørgsmål, fx spørgsmål om familietype og etnicitet,¹⁷ er opdelt på anden vis end Danmarks Statistik. Der viser sig ingen signifikant forskel på kønsfordelingen i vores undersøgelse og i populationen.

Ikke alle 694 respondenter har besvaret samtlige spørgsmål i spørgeskemaet, men der ses ikke store partielle bortfald.

Kvalitativ undersøgelse

Interview

Den kvantitative undersøgelse er suppleret med en kvalitativ del i form af interview med syv elever fra 6. klasse fra to forskellige skoler. Eleverne blev udvalgt af klassernes lærere, og interviewene foregik som fokusgruppeinterview opdelt efter køn. Interviewene varede omtrent tre kvarter og var semi-strukturerede. Eleverne er anonymiserede og indgår i rapporten under fiktive navne.¹⁸ Forinden interviewene blev klasserne observeret i løbet af frikvarteret til hjælp for interviewet.

Tidligere Børne- og Ungepaneler

Børnerådet har siden 1998 haft tilknyttet skiftende paneler af børn eller unge.

Fra 1998 til 2000 bestod panelet af en række klasser, som vi fulgte fra de gik i 5. klasse til de gik ud af 6. klasse.

Fra 2000 til 2003 bestod panelet af klasser, som vi fulgte, mens de gik i 5., 6. og 7. klasse.

Fra 2003 til 2006 fulgte vi klasser, mens de gik i 7., 8. og 9. klasse.

Panelrapporterne kan bestilles eller downloades fra Børnerådets hjemmeside www.brd.dk

17 Fx opererer Danmarks Statistik med tre herkomst-kategorier som er baseret på oplysninger om eget og forældres fødeland og statsborgerskab. Det kan oplyses, at i alderen 12 til 13 år fordeler herkomstgrupperne sig således: 3 pct. indvandrere, 6 pct. efterkommere og 90 pct. dansk oprindelse. I denne undersøgelse ses en andel på 9 pct. der taler andet sprog end dansk det meste af tiden i hjemmet, mens den dansktalende andel er 92 pct.

18 Ferial, Sanne, Sigurd, Ibrahim, Frederik, Mads og Sebastian.